

Suonenjoen keskustan ja Iisveden kulttuuriympäristö

Luonnonolot: vesistö, maaperä, maastonmuodot ja ilmasto antavat mahdollisuudet ihmiselle ottaa alueita käyttöönsä kulttuuriympäristöksi. Suonenjoen tiiveimmin asutuilla alueilla, kaupungin keskustassa ja Iisveden kylällä, vesistön merkitys on ollut suuri kulkureittinä ja asuin ympäristön yhtenä tärkeänä elementtinä. Elinkeinot ovat kehittyneet painottuen maatalouden jälkeen teollisuuteen ja nyt palveluihin. Vesistön rannalle perustetut sahat olivat tärkeä vaurauden lähde ja kulttuuriympäristön muodostaja erityisesti Iisvedellä, jonne teollisuustyöläiset rakensivat asuinalueitaan. Puuteollisuus jatkuu, mutta alueella on myös heitteille jätettyjä teollisuuden jätteitä. Keskustan suunnitelmallisesta maankäytöstä kertoo Asematie, jonka mielenkiintoisena kaupunkitilana toivoisi virkistyvän myös toiminnallisesti.

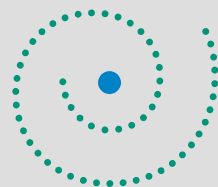
Kulttuurihistorialliset ympäristöt ovat paikkakunnan muisti ja voimavara, joiden säilyminen edellyttää jatkuvaa hoitoa, kekseliäisyyttä ja tietenkin innostusta ja positiivista asennetta.

Iiris Koivula on kuvannut alueiden kulttuuriympäristön historiaa ja tilaa nyt. Se olkoon lähtökohta hoitotoimenpiteiden kirjaamiselle ja hoidon ohjelmoimiselle tulevaisuudessa.

ISBN 952-11-0904-1

ISSN 1238-8610

Myynti:
Pohjois-Savon ympäristökeskus
Sepänkatu 2 B
PL 1049 Kuopio
puh (017) 788 4763, faksi (017) 788 4764

Iiris Koivula

Suonenjoen keskustan ja Iisveden kulttuuriympäristö

Iiris Koivula

Suonenjoen keskustan
ja Iisveden
kulttuuriympäristö

KUOPIO 2001

ISBN 952-11-0904-1
ISSN 1238-8610

Taitto Hilikka Koivisto
Kuvat Iiris Koivula
Paino Suomen Graafiset Palvelut Oy Kuopio
Kuopio 2001

Sisällys

Aluksi	5
Käsitteitä	6
Kehitysvaiheet	7
Varhaisin asutus	7
Valtion ja hallinnon piiriin	7
Kasvu	7
Elinkeinoista	8
Liikenne	9
Maantieliikenteestä	9
Keskustan liikennepaikoista	9
Kohdealueen kuvaus	12
Suonenjoen keskusta	12
Iisvesi	12
Luonnonolot	13
Maisema-alue	13
Maaperä	13
Korkeussuhteet	14
Jokialue	15
Meurmanin Suonenjoki	16
Kulttuuriympäristö ja yhteiskunta	18
Kulttuuriympäristöä koskevia lakeja	18
Kaavatasot	18
Inventoidut kohteet	19
1 Vanha kanttorila	20
2 Kellotapuli	20
3 Evankelis-luterilainen kirkko	21
4 Museo	22
5 Lukio	23
6 Kirkkolanniemi	24
7 Suonenjoen asema	24
8 Veturitalli	26
9 Rakkaudenkuja	26
10 Asemakatu	27
11 Tannisen talo	28
12 Kuutin talo	28
13 Kutvosen liiketalo	29
14 Erälä	30
15 Yhdyslinna, nykyinen Savon Voiman talo	31
16 Kutvosen kalustetehdas	31

17 Juhlatalo	32
18 Kotitahut	33
19 Sormula	33
20 Iisveden asema-alue	35
21 Entinen Peuran / Rauma-Repolan saha	37
22 Kolikkoinmäki	37
23 Venetsia	39
24 Mannilanpelto	39
25 Onnela	40
26 Kopola	40
27 Sarmaltalo, entinen Sarmalselän koulu	40
28 Maamieskoulu: vanha päärakennus ja kaksi sivurakennusta	41
29 Harjun pappila	42
30 Vanhamäki	43
Ideointi	44
Kohdistus	44
Aineisto	44
Asukaskysely	44
Kulttuuriympäristöohjelmaa tehdessä syntyneitä ideoita	45
Kulttuuriympäristön hoito	48
Lainsäädäntö ja sopimukset	48
Jatkuva hoito	48
Tietoa vanhojen rakennusten korjaamisesta	49
Tukijärjestelmiä	49
Lähteet	53
Kuvailulehdet	54

Aluksi

Kulttuuriympäristöohjelmaan on koottu tiivistä tietoa fyysisestä ympäristöstä ja sen muutoksesta Suonenjoen keskustan ja Iisveden alueella. Koska rakennettu ympäristö ei ole olemassa ajasta irrallaan vaan on taloudellisten ja historian muutosten muovaama, on alussa lyhyt luonnehdinta Suonenjoen kehitysvaiheista koko kunnan alueella.

Luonnonolot luovat perusedellytykset kaikelle ihmistoiminnalle ja toimintojen tarkoituksenmukaisella sijoittamisella suhteessa luonnon antamaan pohjaan säästetään huomattavia resursseja; siksi on ollut mielenkiintoista tutkia asutuksen sijoittumista suhteessa maalajivyohtyhykkeisiin.

Ohjelmassa on korostunut näkyvä muutos, henkilöt ovat jääneet historiakuvauksissa vähemmälle huomiolle. Yksityiskohtaisten kohdekuvausten kautta on pyritty tuomaan kotipaikastaan ja sen kehittämistä kiinnostuneille uusia näkökulmia tuttuihinkin ympäristöihin.

Ideointi - osuus sisältää listan ideoita, joita kohdealue on herättänyt. Kulttuuriympäristön hoito - osuus tähtää tulevaisuuteen ja jatkuvuuteen. Tukijärjestelmiä - osuuteen on koottu tietoa kulttuuriympäristön ylläpitoa ja kehittämistä rahoittavista tahoista.

Suonenjoen kaupungin puolelta yhdyshenkilöinä ovat olleet kiinteistö-insinööri Veijo Turkki, kulttuurisihteeri Marjatta Taipale, rakennustarkastaja Heikki Pirinen sekä ympäristösihteeri Riitta Lappalainen.

Kolmen kuukauden työrupeama harjoittelijana Pohjois-Savon ympäristökeskuksen alueiden käytön yksikössä on ollut mielenkiintoinen. Se on nostanut esille maankäytön ja ympäristön suunnittelussa huomioitavia realiteetteja, jotka korkeakoulutyöskentelyssä usein jäävät kaukaiseksi; harjoittelu- paikka on täyttänyt tehtävänsä.

Iiris Koivula

Käsitteitä

Kulttuuriympäristö on kokonaisuus, joka muodostuu rakennetusta ympäristöstä, kulttuuri- ja perinnemaisemasta sekä muinaisjännöksistä. Kulttuuriympäristö käsittääkin koko ihmisen vaikutuspiirin rakennuksista viljelymaisemaan ja liikenneympäristöön.

Rakennettu ympäristö asuin- ja liikennerakenteineen muodostaa paikallisen kulttuurin keskeisen perustan. Parhaimmillaan se on pitkäjänteisen toiminnan tulos, jossa eri aikakausien rakennukset rikastuttavat kokonaisuutta.

Kulttuurimaisema on käsitteenä laaja, ja sen sisältö on ajan kuluessa muuttunut. Aiemmin kulttuurimaisema muodostui lähinnä taloista tai taloryhmistä pihapiireineen ja viljelysmaineen. Nykyisin kulttuurimaisemaan katsotaan kuuluvaksi myös ne vakituisen asutuksen ulkopuolelle jäävät alueet, talous- ja tuotantomaisemat, joita ihminen monin tavoin hyödyntää.

Muinaisjännökset ovat maisemasta tai maaperästä luettavia merkkejä entisaikojen, esihistoriallisen ajan ihmisistä. Kiinteät muinaisjännökset kertovat, että paikalla on asuttu.

Kehitysvaiheet

Varhaisin asutus

Suonenjoen alueen vanhimmat kiinteistä asutuksesta kertovat merkit (kiinteät muinaisjäännökset) ovat keskittyneet Koskeloveden Saunaniemeen. Jääkauden jälkeen Lintharjun Koskeloveen pistävä kärki toimi kasvien ja eläinten leviämistienä, joten myös metsästäjät ovat liikkuneet samoilla seuduilla. Saunaniemen kampakeraamiikkalöydöt on ajoitettu Suomusjärven kulttuuriin (n. 2500 - 2000 eKr). Saunaniemen löytöalue katsotaan valtakunnallisesti arvokkaaksi. Asutus on saattanut hakeutua samoihin aikoihin myös Suonenjoen laaksoon sekä Suontien ja Iisveden rannoille. Kokonaisuudessaan Suonenjoki sijaitsi kuitenkin pitkään vilkkaimpien asutusreittien ulkopuolella, ja merkittävä osa alueella liikkuneesta väestöstä olikin pohjoiseen vetäytyviä lappalaisia.

Valtion ja hallinnon piiriin

Kun Ruotsin ja Novgorodin välinen raja Suomen alueella määriteltiin Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323, on Suonenjoki saattanut toimia luonnon rajamerkkinä: Suonenjoen alueen asukkaiden elämään sillä tuskin kuitenkaan oli huomattavaa vaikutusta, sillä alueen länsipuolella kulkenut Hämeen ja Savon maakuntien eräalueiden raja oli käytännössä merkittävämpi. Toisaalta harvaan asutulla metsäseudulla viralliset rajalinjat ja paikalliset asukkaat kohtasivat vain harvoin, ja niinpä esim. 1450-luvun puolivälissä savolais-karjalainen uudisasutus oli ehtinyt levitä sekä Novgorodin että Hämeen puolelle.

Kuningas Kustaa Vaasan määrättyä 1500-luvulla erämaat valtion omaisuudeksi sekä uudisasutukselle suotuisan ilmapiirin myötä alkoi Pohjois-Savon tihentävä asutusekspansio. Jo aiemmin asutetusta Etelä-Savosta alkoi hakeutua väestöä pohjoiseen sekä myös Haapakoskea pitkin Suontien selälle. Näihin aikoihin Suonenjoen pysyvä asutus oli todennäköisesti keskittynyt Suontien rannoille.

Valtakunnanrajan vakiinnuttua aiempaa idemmäs olot tasoittuivat, ja 1600-luvun ensimmäisen puoliskon aikana Suonenjoen väestöpohja laajeni. Alue oli kuitenkin hallinnollisesti vakiintumaton länsiosan kuuluessa Rautalammin ja itäosan Kuopion kirkkopitäjään. Tästä huolimatta sekä väestön edelleen lisääntyessä päätettiin Suonenjoella 1700-luvun puolivälissä oman rukoushuonekunnan sekä saman vuosisadan lopulla kappeliseurakunnan perustamisesta. Vanhastaan Pieksämäen kirkkopitäjään suuntautunut Suonenjoen kappeliseurakunta liittyi 1811 Rautalammin kirkkopitäjään, jolloin uudeksi hallinnon keskuksesi tuli Kuopio.

Kasvu

Suonenjoen asukasluvun vuonna 1865 on arvioitu olleen n. 4000. Ratkaisevasti alueen toimeliaisuutta lisänneeksi tekijäksi osoittautui 1889 avattu Savon rata, joka oli yksi valtakunnallisen verkoston pääradoista. Viidestä erilaisesta linjausvaihtoehdosta vuoden 1885 valtiopäivät valitsivat - ei suinkaan yksimielisesti - Helsingistä Kouvolaan ja sieltä edelleen Mikkelin, Haukivuoren, Pieksämäen ja Suonenjoen kautta Kuopioon suuntautuneen vaihtoehdon, sillä näin

saatiin mahdollisimman suuri osuus Saimaan vesistön rannoista rautatien jatkokuljetusyhteyden piiriin.

1890-luvulla alkunsa saanut saha-teollisuuden voimakas nousu sekä rautatien mukanaan tuoma merkitys liikenteellisenä solmukohtana vaikuttivat myös Suonenjoen keskustaajaman ilmeeseen sen tihentyessä ja tavoitellessa paikoin kaupunkimaisia piirteitä lisääntyneen kaupankäynnin elävöittäjänä. Toista, itä - länsi-suuntaista poikkirataa Suonenjoki ei kuitenkaan saanut alueelleen vaan nivelkohdaksi valittiin Pieksämäki; ratkaisua perusteltiin mm. Suonenjoen seudulle jo voimakkaan liikenneyhteyden muodostavilla uittoreiteillä, jollaisia Pieksämäen suunnalla ei ollut.

Elinkeinoista

Vuosien 1897 ja 1914 välillä suonenjoekelaisen teollisuuden rahalla mitattu arvo kasvoi 20-kertaiseksi vuosisadan vaihteessa voimakkaasti laajentuneen sahatoiminnan ja Savon radan siivittämänä. Kukoistavimmillaan sahateollisuus oli 1920-luvun puolivälissä. Samalla vuosikymmenellä kunnan koululaitosta, sairaanhoitoa, sosiaalityötä ja hallintoa rakennettiin - myös fyysisesti, jättäen näkyviä merkkejä rakennettuun kulttuuriympäristöön.

Sahateollisuus alkoi supistua 1950-luvulla, jolloin yksi Iisveden sahoista, Kymi, lopetti toimintansa. Voimakkaimmin kasvavaksi elinkeinoksi nousikin palvelusektori, joka nykyisinkin työllistää yli puolet Suonenjoen ammatissa toimivasta väestöstä. Samaan aikaan keskustaajamassa toimineet huonekalu- ja meijeriteollisuus sekä kenkä- ja vaatetusalat saivat rinnalleen uusia toimialoja kuten metalli-, elintarvike- ja tekstiiliteollisuus. Kirkkolanniemeen tukeutuvan keskustaajaman ja Iisveden välille perustettiin Käpylän pienteollisuus- ja yritysalue.

1960-luvulle saakka maatalous säilyi kuitenkin Suonenjoen pääelinkeinona. 1940-luvulta lähtien yleistynyt mansikanviljely sekä sittemmin selkeä eri-

koistuminen ovat turvanneet pientenkin tilojen toimivuuden. Käsitteenä mansikkakaupunki eli voimakkaimmillaan 1970-luvulla, jolloin kuntamuotokin vaihtui kaupungiksi (1977) aiemmin, vuodesta 1967 lähtien palvelleen kauppalan sijaan. Haja-asutusta ei kuntaan juurikaan ole muodostunut 1960-luvun jälkeen vaan suuntauksena on ollut yleisvaltakunnalliseen tapaan asutuksen keskittyminen taajamiin, Suonenjoella voimakkaimmin keskustaajamaan tai kunnan ulkopuolisiin kasvukeskuksiin.

Liikenne

Maantieliikenteestä

1700-luvulla Suonenjoen maanteitä olivat Pieksämäeltä pohjoiseen kulkeva reitti, joka seuraili Kutujokea, sekä Vaasa - Kuopio- postitie, joka kulki Rautalammin ja Suonenjoen kautta. Postitien raivaaminen oli työlästä etenkin kunnan itäosan asumattomissa, soisissa oloissa. Teitä rakentaneet talonpojat, joilla niille ei juurikaan ollut käyttöä, kokivat tien tulon usein enemmän rasitteena kuin käänteinä parempaan.

Muita vanhoja maanteitä ovat Karttulaan, Suonteelle sekä Salmisen asemalta Leppävirralle kulkevat tiet.

Nykyinen tiestö on suurimmaksi osaksi rakennettu 1900-luvulla. Jyväskylän ja Kuopion välinen valtatie 9 noudattaa Suonenjoen alueella oikaisuja lukuun ottamatta vanhaa Vaasa - Kuopio-postitietä.

1900-luvun alussa suuri osa paikallisteistä oli kyläteitä ja polkuja, jotka usein kiersivät mäeltä mäelle yhdistäen yksittäiset talot toisiinsa suoraan tai lyhyiden tilusteiden kautta.

Keskustan liikennepaikoista

Kruununsilta on ollut Suonenjoen ylityspaikkana vuosisatoja ja on paikallistettavissa isojaon aikaisesta kartasta vuodelta 1780. Silta purettiin Suomen sodan taisteluissa venäläisjoukkojen etenemisen estämiseksi. Nykyisen sillan rakenteet ovat vuodelta 1987.

Kirkkolanniemen ja joen yhdistävän **Siioninsillan** paikalla sijaitsi silta jo 1830-luvulla. Ensimmäinen silta tehtiin, jotta kirkon ja joen toisella puolella sijaitsevan pappilan välinen matka kävisi helpommin. Etelätalo, pappila jota ei enää ole, sijaitsi noin puolen kilometrin päässä sillasta. Suonenjoella vaikutta-

nut herännäisväki kuuluu veisanneen sillalla Siionin virsiä kirkkomatkan levähdystauolla. Silta on rakennettu uudelleen moneen otteeseen, sen mallikin on vaihtunut suoralinjaisesta kaarevaksi.

Rautatien alikäytävän kivirakenteet

Rautatiehallituksen teettämää alikulku-siltaa urakoitiin 1939 - 44. 1930-luvulla Jyväskylän ja Kuopion välisestä liikenteestä valtaosa kulki nykyistä Rautalammintietä pitkin, joten portinvartijan hoitamaa tasopuomia ei enää katsottu riittäväksi järjestelyksi.

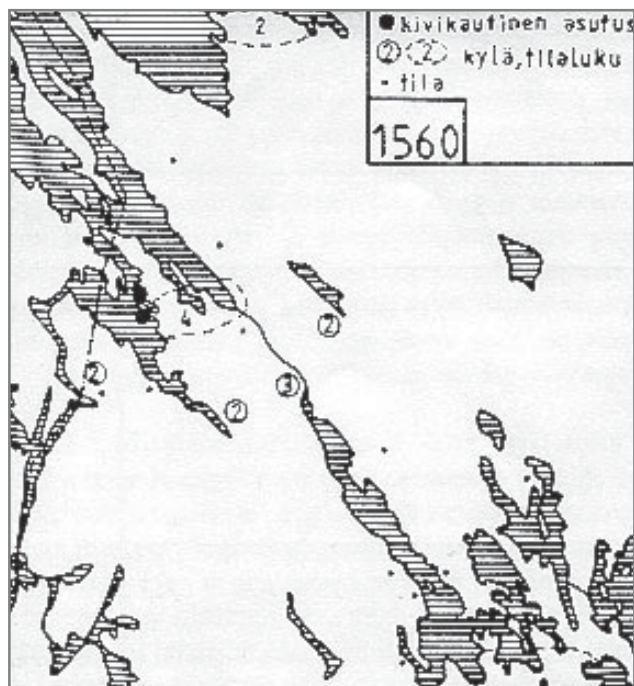
Työt aloitettiin ennen talvisotaa lapiovoimin kaivamalla. Maasto Herälantien ja Asemakadun välillä oli nykyistä korkeammalla mutta vietti voimakkaammin joelle päin. Tästä Pajamäen leikkauksesta siirrettiin maamassoja hevoskyydillä joen alavaan rantaan, jolloin joki ei enää keväisin päässyt tulvimaan.

Sodan keskeytettyä hankkeen maansiirtotyöt saatettiin loppuun väli- rauhan aikana. Väliaikaisesti käytettiin ratapölkkyistä koottua rautatiesiltaa, kunnes betoniosat valettiin.

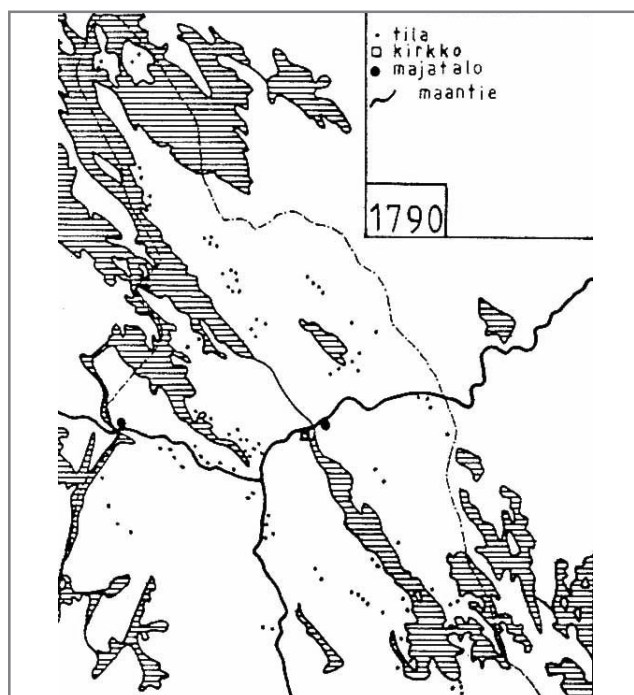
Tien pohjoispuolella sen välittömässä läheisyydessä sijaitsi monta liike- ja asuinrakennusta, joten erityisesti alikäytäväleikkauksen pohjoinen seinämä muodostui hyvin jyrkäksi. Seinämän sortuminen estettiin harmaista graniittilohkareista ladotulla tukimuurilla, jonka korkeus on suurimmillaan 4,5 metriä. Kivet jouduttiin kuljettamaan muualta junalla, ja VR:n kivimiehet sovittivat ne paikoilleen verkkomuuritekniikalla, jossa monikulmaiset luonnonkivet muodostavat epäsäännöllisen, elävän saumaverkoston. Alikäytävämuurilla on edelleen huomattava kaupunkikuvallinen vaikutus.

Läpileikkaus Suonenjoen liikenneyhteyksien kehittymisestä koko kunnan alueella

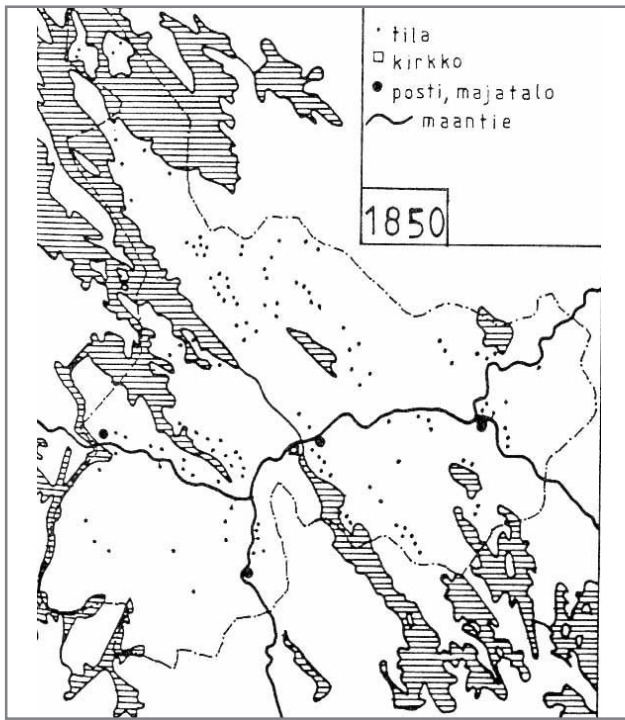
Karttasarjan lähde: Rönty, Hannu: Suonenjoki luonnonmaantieteellisenä kokonaisuutena. Pro gradu. Helsingin yliopisto 1992.

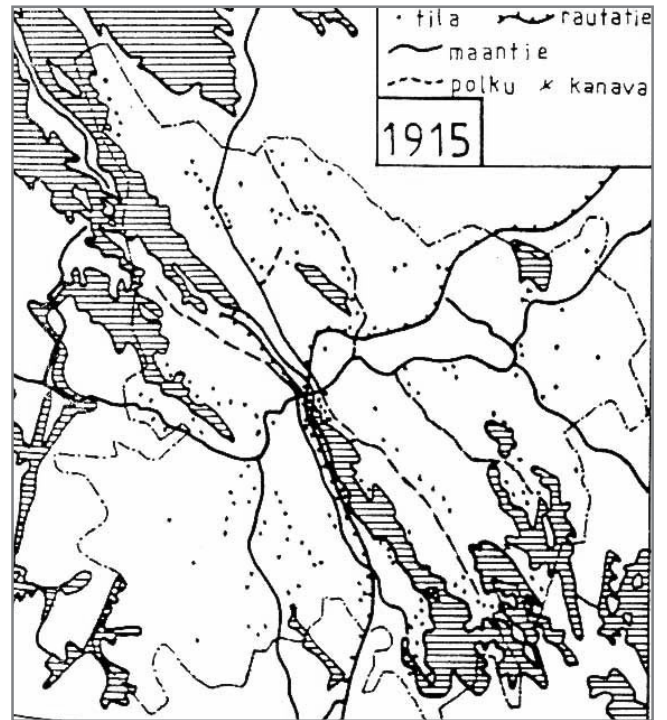
-1560-luvun maanteistä ei ole luotettavaa tietoa, sillä valtaosin käytettiin vesiteitä sekä kesällä että talvella. Hämeen ja Savon maakuntien raja kulki lisveden kautta. Harvassa olevat ihmisasumukset sijaitsivat kaukana toisistaan. Asukkaita lienee ollut joitakin satoja.

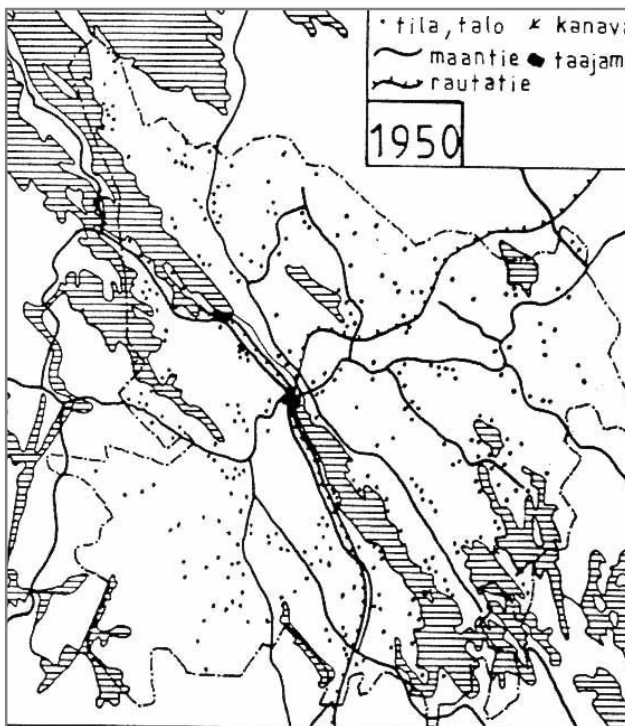
-1790: Suonenjoen ensimmäinen kirkko on jo rakennettu paikkakunnan tultua kappeliseurakunnaksi Pieksämäen kirkkopitäjään. Asutus on lisääntynyt vanhojen tilojen ympärillä sekä levittäytynyt jo kauemmas vesistöjen ääreltä. Seutu on yhdistetty valtakunnalliseen liikenneverkkoon Rautalammille, Kuopioon ja Pieksämäelle vievillä teillä, mihin liittyen paikkakunnalle on ilmaantunut majataloja. Asukkaita on jo yli sata.

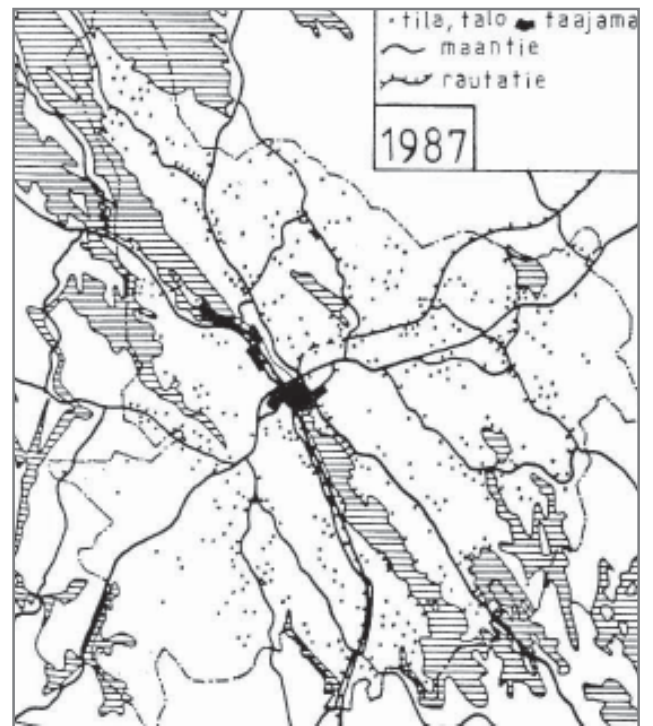
-1850-luvulla Suonenjoki tuli osaksi Rautalammin kirkkopitäjää, mutta huomattava osa nykyisen kunnan eteläisistä alueista oli suuntautunut Pieksämäelle. Kestikievareita oli Suonenjoella, Toholahdella, Kutumäellä ja Lempyyllä.

-1910-luvulla itsenäisen kunnan alue alkoi muistuttaa nykyistä. Liikenteellisesti merkittävimäksi on tullut Savon rata, mutta muutkin yhteydet ovat selvästi parantuneet.

-1950-luvulle tultaessa haja-asutus oli edelleen lisääntynyt ja levinnyt osittain epäsuotuisille metsä- ja suoalueille.

-1980-luvulla asutuksen määrä on edelleen kasvanut pääasiassa jälleenasuttamisen mutta myös yleistyneen lomiasutuksen johdosta. Jyväskylän - Kuopion valtatie valmistui 1960-luvulla.

Kohdealueen kuvaus

Suonenjoen keskusta

Työn käynnistyttyä kohdealueeksi täsmentyi alue, joka käsittää keskustaajaman, Iisveden sekä niiden välillä joen suuntaisena jatkuvan asutun alueen.

Keskustaajaman rakennetta ja siinä tapahtunutta muutosta selventävät useat rakennusinventointikohteiden kuvaukset kuten esim. Kirkkolanniemi, Asemakatu ja Kotitanhut, joten ei ole aiheellista käsitellä sitä tässä yhteydessä. Keskustatoiminnot sijoittuvat Suonenjoen ja Valkeisenlammen välille, siitä itään ja länteen levittäytyvät laajahkot, pientalovaltaiset asuinalueet on suureksi osaksi rakennettu 1900-luvun loppupuolella. Keskustan vanhan joenylityspaikan kautta kulkevan, Kuopion ja Rautalammin välisen tien varrella on paikoin vanhaa maantiesutusta.

Keskustasta pohjoiseen nauhamainen yhdyskuntarakenne jatkuu joen suuntaisena: Käpylää, Purolaa ja Petsamo on pääsääntöisesti rakennettu 1920-luvulta lähtien, vaikka ainakin kahden viimeksi mainitun rakennuskannassa on joitakin yksittäisiä, vanhempia asumuksia. Petsamon rakentamisessa on ollut osuutensa siirtolaisilla, joita asutettiin talvisodan jälkeen Suonenjoelle.

Ihmistoiminta rajautuu keskustan ja Iisveden välillä huomattavan kapealle kaistaleelle, kattaen edellä mainitut asuinalueet, peltoaukeat sekä Käpylän pienteollisuus- ja yritysalueen joen länsirannalla.

Iisvesi

Pitkänomaisen Iisvesi-järven eteläpäässä, nykyisen Asemalahden seudulla sijaitsevaa kylää sivusivat vanhat asutus-

ja kauppareitit. Ennen rautatien tuloa Iisvedellä oli muutamia kantatiloja, joista vanha Sormula tunnetaan vanhimpana.

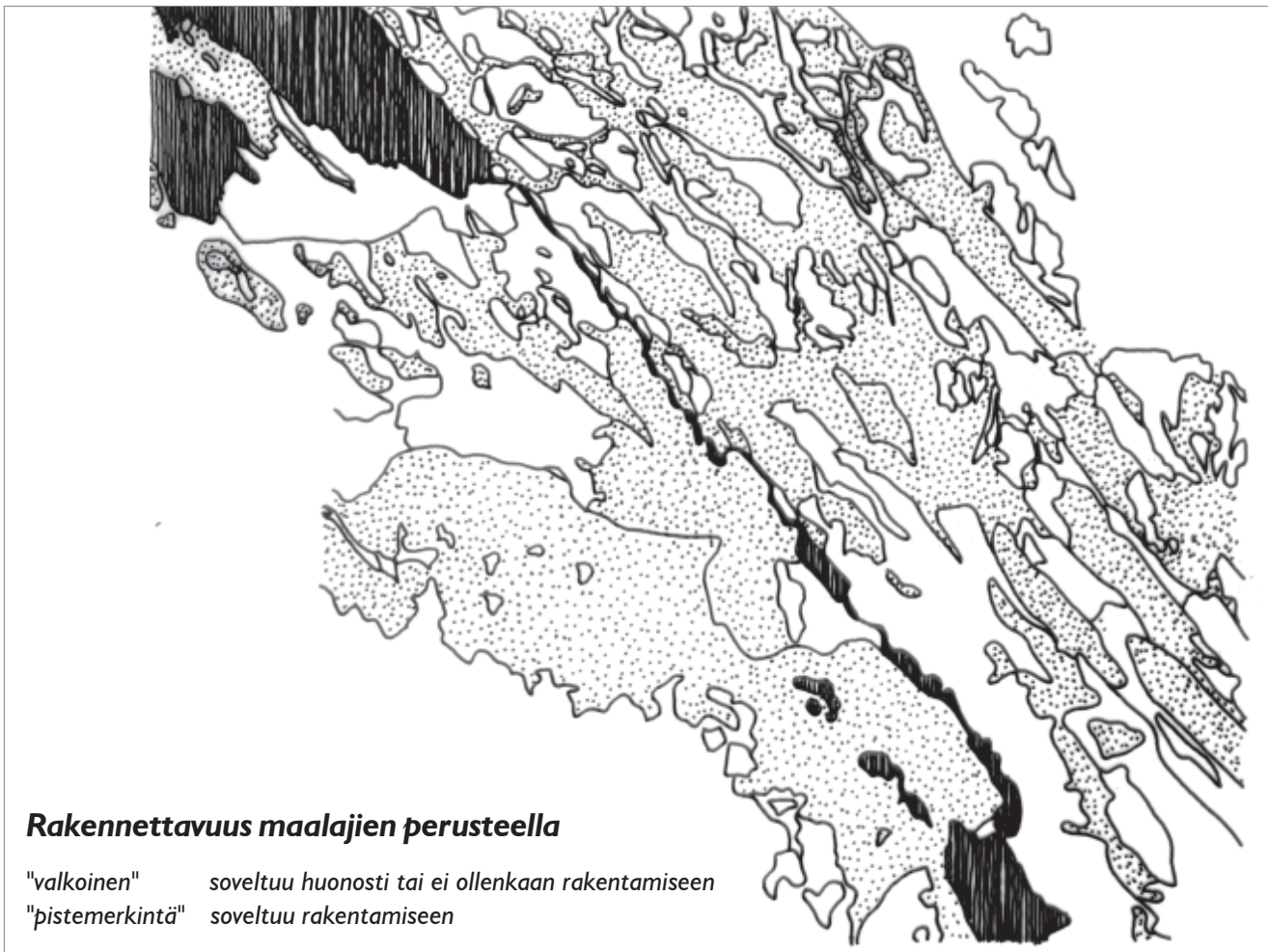
Iisveden sahateollisuus alkoi vuonna 1896 Simolan tilalta vuokratuilla rantamailla Asemalahden länsipuolella, 1920-luvulla Iisvedellä oli jo kolme toimivaa sahaa.

Merkityksellinen laivaliikenne oli alkanut Iisvedellä jo 1850-luvun puolivälissä, mutta rautatien jatkoyhteyksien myötä laivaliikenne muodostui yhä vilkkaammaksi. Se huipentui 1920- ja 30-luvuilla samaan aikaan, jolloin sahat kävivät kiivaimmillaan. Laivoilla kulkiivat sekä matkustajat että rahti. Satamia on ollut kaksi: Asemalahdella ja Kinnulanniemessä, sillä puutavaran varastointi ja lastaus veivät huomattavasti tilaa.

Iisveden keskustan raittikylällä toimineiden liikkeiden ja puotien kirjo on ollut huomattavasti nykyistä kattavampi, sillä parhaimmillaan Iisvedellä oli enemmän asukkaita kuin keskustaajamassa.

Suunnittelelemattomasta kasvusta huolestuneena kunnanvaltuusto hyväksyi Iisveden 1926 taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, jolloin kaavoitukseen pystyttiin hakemaan ulkopuolista apua. Rakennusten ylihallituksen laatiman kaavan kohdattua huomattavaa vastarintaa erityisesti Iisveden sahojen taholta alueelle saatiin kaava vasta 1938, joten huomattava osa Iisveden taajamasta on spontaanisti rakentunutta. Raittimaisen Vesikiventien 1950-luvun pientaloasutus on enimmäkseen kaavoitettua.

Iisveden menetettyä merkitystään työpaikka-alueena se on muuttunut rauhaisaksi asuinalueeksi. Sisä-Savon 4. Seutukaavassa Iisveden ja Suonenjoen keskustan onkin katsottu muodostavan yhtenäisen taajamakokonaisuuden.

Joki Mansikkakujan ja Yläkosken välillä.

Jokialue

Suonenjoki on merkittävä maisemaelementti taajama-alueella, vaikka se pieni- ja piirteisenä jääkin monin paikoin vain läheltä havaittavaksi. Jokivarren maisemat vaihtuvat peltoaukeista reheviin kuusivaltaisiiin kangasmetsiin, paikoin suomaaiseen tai lehtomaiseen kasvillisuustyyppiin. Jokivarsi on jaettavissa saraikko-, pensaikko-, kosteikko- tai kovaan, puustoiseen rantatyyppiin.

Jokivarteen palataan ideointiosuudessa: varsinainen vesistöalue rajataan selkeyden vuoksi tämän kulttuuriympäristöohjelman ulkopuolelle. Alueellisen ympäristökeskuksen toimialajaossa ympäristönhoidon ja vesivarojenkäytönyksikkö vastaa mm. vesialueiden kunnostuksesta sekä virkistyskäyttöä palvelevien töiden suunnittelusta.

Meurmanin Suonenjoki

Otto-Iivari Meurmanin ensimmäinen rakennuskaava Suonenjoen kirkonkylälle on vuodelta 1922. Hän sovelsi työsäännön 1800-luvun lopulla maailmalla levinnyttä puutarhakaupunkiaatetta. Tällaisessa kaupungissa oli määrä yhdistää sekä maaseutu- että kaupunkiasutuksen parhaat puolet: toimivat yhteydet ja monipuoliset palvelut sekä väljä ja vehreä, kuitenkin selkeästi rakennettu ympäristö.

Erilaisten mallinnusten tuloksena pidettiin kaupungille sopivana kokonaan noin 30 000 - 60 000 asukasta; näiden palveluiltaan ja toiminnoiltaan itsenäisten kaupunkiyksiköiden tuli kytkeytyä toiminnalliseksi verkostoksi mm. rautatien ja kanavien välityksellä.

Vuoden 1922 kaava oli mitoitettu 5 000 - 10 000 asukkaalle, vaikka Suonenjoen väkiluku oli tuolloin kaukana nykyisestä. Kaavoitettu alue ulottui Kirkkolanniemen eteläkärjestä nykyiselle Jyväskylä - Kuopio- valtatielle. Lännessä se rajautui Valkeisenlampeen ja idässä Pappilaneltoon.

Liikekorttelit olivat keskittyneet vanhaan keskustaan: Asemakatu toteutui kaavan mukaisesti.

Kaupunkirakenne jäsenyi keskustan tiiviisiin liikekortteleihin, pääväylä linjaaviin suuriin rakennusmassoihin sekä pientalovaltaisiin asuinalueisiin. Väljemmilläkin huvila-alueilla rakennukset ryhmittivät selkeästi katutilaa rajaamaan.

Meurmanin kaavasta löytyy useita aukioita ja toreja, jotka toimivat ikään kuin hengähdystaukoina tiiviimmässä katuverkostossa. Toinen toistuva aihe on kaartuva katulinja. Kun keskustaan tehtiin rautatien eritasoristeys 1930-40-luvun taitteessa, alikulkua varten tehdystä leikkauksesta kuljetettiin maamassoja mm. nykyisen Ukkolankadun

puoliväliin. Siellä ollut lampi, Putamo, täytettiin, jotta Meurmanin kaavan mukaiset tontit ja kaareva katu voitiin ottaa käyttöön

Pihlajakatu poikkesi vuoden 1922 kaavassa sekä silloisesta että nykyisestä tilanteesta. Nykyisen hahmonsa se sai Meurmanin ja Ahti Korhosen kaavasta vuodelta 1951: kyseisen uudistetun kaavan sommitelmallisen otteen voisi nähdä vähemmän kokonaisvaltaiseksi; se on ikään kuin sovitettu jo rakentuneeseen kaupunkiin. Meurmanin vuoden 1922 kaavasta toteutuneita aukioita edustaa Kotitanhuti, joka on kuvattu tarkemmin inventoituna kohteena.

Vuoden 1922 kaavassa on otettu kantaa myös Savon kanavaan. Kruununsilta on siirretty noin 100 metriä alavirtaan päin, ilmeisesti kanavointiin liittyen. Joen rannat ovat keskusta-alueella suoraviivaisiksi viimeisteltyjä. Jalkalantien ja joen välille keskustan itäladalle on kaavoitettu teollisuus- ja varastoalue kanavan suomien kulkuyhteyksien äärelle. Tehdaskadun kortteleita on kuvaavasti nimetty, sieltä löytyy mm. korttelit Alasin, Vasara ja Moukari.

Mittavan kaavoitustoimensa keskeisenä näkökulmana Meurman piti mm. eri aikakausina syntyneiden kerrostumien säilyttämistä ja vaalimista kaupunkikuvassa. Hänen mukaansa jokaisella kaupungilla on oma olemuksensa, genius loci, joka vaikuttaa siihen, kuinka ihmiset tuntevat paikan kodikseen ja viihtyvät siellä. Tähän on vaikutuksensa yksittäisilläkin rakennuksilla. Meurman eritteli yhdyskunnan elementtejä joukkoon vanhoja, huomattavia rakennuksia, jotka muodostavat kiintopisteitä kaupunkikuvaan sekä näiden väliin sijoittuviin rakennuksiin, jotka olemuksellaan vaikuttavat kokonaisuuteen ja aikaansaavat harmoniaa.

Otto-livari Meurmanin vuonna 1922 laatima rakennuskaava. Riikka Turkki: Otto-livari Meurmanin vaikutus Suonenjoen asemakaavaan, lukion historian kirjoitelma.

Kulttuuriympäristö ja yhteiskunta

Kulttuuriympäristöä koskevia lakeja

- maankäyttö- ja rakennuslaki
- rakennussuojelulaki ja -asetus
- muinaismuistolaki
- kirkkolaki, jonka mukaan ennen 1917 rakennetut kirkot ovat suojeltuja
- maa-aineslaki ja -asetus
- luonnonsuojelulaki
- ympäristölupamenettelylaki ja -asetus
- asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta
- laki ja asetus ympäristövaikutusten arviointimenettelystä
- maatalouslainsäädäntö

Maankäyttö- ja rakennuslain ja rakennussuojelulain rooleja rakennusperinnön säilymisen turvaamisessa on eriytetty niin, että asemakaavoitetuilla tai asemakaavoitettavilla alueilla maankäyttö- ja rakennuslain tulisi olla ensisijaisena rakennussuojelun välineenä.

Kaavatasot

Maakuntakaava, ennen vuotta 2000 seutukaava

- maakunnan liitto laatii
- voidaan laatia myös aiheittain tai osa-alueittain (Suonenjoella Sisä-Savon seutukaava)
- kaavaa laadittaessa kiinnitetään huomiota mm. maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin, tarkoituksenmukaiseen alue- ja yhdyskuntarakenteeseen maakunnan tasolla sekä alueiden käytön ekologiseen kestävyyteen
- myös tällä kaavatasolla otetaan kantaa kulttuuriperinnön, maiseman ja luonnonarvojen vaalimiseen
- tarkkuudeltaan karkein kaavataso, joka ei esim. ota kantaa merkin­­töihin taajama-alueiden sisällä

Yleiskaava

- yleispiirteiseen yhdyskuntarakenteen ja maankäytön ohjaamiseen
- yleiskaavassa esitetään tavoitellun kehityksen periaatteet ja osoitetaan alueet yksityiskohtaisen kaavoituksen perustaksi
- kunta laatii, voidaan tehdä myös osa-alueittain tai vaiheittain
- kaavaa laadittaessa otetaan huomioon mm.
 - yhdyskuntarakenteen toimivuus, taloudellisuus ja ekologinen kestävyys
 - olemassa olevan yhdyskuntarakenteen hyväksikäyttö
 - palveluiden saatavuus ja kunnan elinkeinoelämän toimintaedellytykset, mistä johtuen yleiskaava on myös suhdannealtis
 - rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen

Asemakaava

- laaditaan alueiden käytön yksityiskohtaista järjestämistä, rakentamista ja kehittämistä varten
- osoitetaan rakentamisen määrää, rakennusten sijoitusta ja tarvittaessa rakentamistapaa koskevat periaatteet
- Kaavamääräyksiä täydentää kunnan rakennusjärjestys. Kulttuuriympäristön hoidon kannalta rakennusjärjestyksen määräyksistä ovat oleellisia mm. sellaiset, jotka koskevat rakennuksen ulkoasun olennaista muuttumista (aukotuksen muodot, ulkovuorauksen tai kattomateriaalin muuttaminen ...)
- Kaavat ovat voimassa ilman takarajaa kunnes ne kumotaan. Kaavamääräykset ja kaavat konkretisoituvat rakennusluvan kautta.

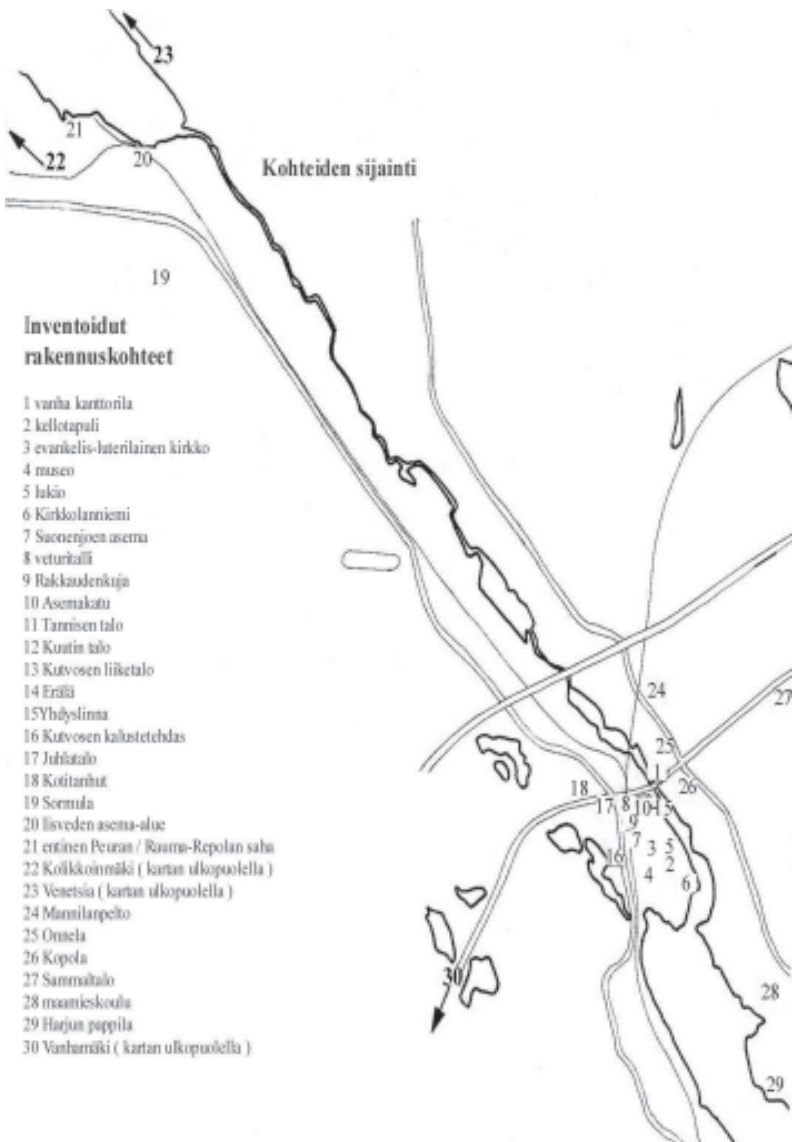
Inventoidut kohteet

Esiteltäviksi valitut kohteet ovat vain osa Suonenjoella vuosina 1987-89 inventoiduista rakennuksista. Toisaalta kulttuuriympäristöohjelmaan rajatulta alueelta löytyi vielä joitakin mielenkiintoisia rakennuksia, joista inventointitietoja ei ollut: ne listattiin potentiaalisina jatkoinventoinnin kohteina.

Kohteissa on paljon julkisia, yhteisöjen tai oppilaitosten käytössä olevia rakennuksia. Muutamat kohteet on otettu tarkasteluun sillä perusteella,

että ne sijaitsevat keskustan tuntumassa, kaavoittamattomalla alueella. Asuinalueet on käsitelty kokonaisuuksina.

Kohteita on lähestytty kuvaus- ja päivitysosien kautta: kuvausosassa esitellään rakennuksen vaiheet ja ulkoasuun oleellisesti vaikuttaneet muutokset, päivitysosassa selvitetään mm. nykyistä käyttöä sekä joidenkin kohteiden osalta kaavoitukseen liittyvää käsitteistöä.

1 Vanha kanttorila

Kruununsillan kupeessa, vinosti meijeriä vastapäätä, joelle viettävän pelto- maiseman päätepisteenä sijaitseva entinen kanttorila on vanhin Suonenjoen keskusta-alueen nykyisistä asuinrakennuksista. Tämän punaisen hirsirakennuksen rakennutti 1860-luvun alussa Suonenjoen kanttori Sarlin, valmistumisvuosi on seinään kaiverretun vuosiluvun mukaan mahdollisesti 1863. Kanttorilan alkuperä lienee vieläkin kaukaisempaa perua, sillä hirret olivat ilmeisesti peräisin vanhemmasta rakennuksesta.

Vuosien saatossa ilme on muuttunut huomattavasti rakennusajankohdasta, mihin on suuresti vaikuttanut esimerkiksi alkuperäisen aumakaton korvaaminen satulakatolla vuoteen 1932 mennessä.

Rakennushistorian vaiheissa myös katemateriaali on vaihtunut päreestä hovan kautta nykyiseen peltikatteeseen.

Rakennus otettiin 1950-luvulla sekä asuin- että liikekäyttöön sen siirryttyä Kääriäisen pyöräliikkeelle. Tämän jälkeen on vaiheittain tehty muutoksia mm. aukotukseen ja rakenteisiin. 1960-luvulla rakennusta levennettiin koko pituudeltaan pihan puolelta, ja 1980-peruskorjauksen yhteydessä luonnonkivisokkeli sai betoniverhouksen.

Rakennus sijaitsee keskusta-alueella Rautalammin ja Kuopion välisen yhdystien varrella, vanhan joenylityspaikan vieressä, joten sen suhde ympä-

ristöön on oleellisesti muuttunut 1980-luvulla toteutetun tien levennyksen jälkeen. Rakennuksen välittömässä läheisyydessä koillispuolella sijaitsee kaksi-kerroksisia 1900-luvun lopun rivitaloja.

1980-luvulla Kuopion ja Rautalamintien levennystä sekä koillispuolelle nyt jo valmistuneiden asuintalojen tuloa pohjustaen, rakennuspaikka kaavoitettiin osittain liikenne-, osittain puistoalueeksi. Rakennus jatkaa kuitenkin sinnikkäästi olemassaoloaan, sillä tien levennystä toteutettaessa piirustuksia sovitettiin vallitsevan tilanteen mukaisesti. Omistaja käyttää rakennusta myös asuntonaan. Kaavaa tulisi muuttaa rakennuksen säilymistä tukeväksi. Kaavan muuttaminen edellyttää, että ensin ratkaistaan kysymys Savon kanavasta.

2 Kellotapuli

Suonenjoen rukoushuonekunnan ensimmäinen ristikirkko olisi kipeästi tarvinnut erillisen kellotapulim, sillä kirkkorakennus oli perin vaatimaton, kooltaan sen arvellaan vastanneen lähinnä suurta pirttiä.

Suomen sodan aikana olot olivat karut eikä seurakunnalla ollut liiemmin varoja, joten jo vuonna 1794 Tukholmasta hankittu neljä leiviskää painava kello ripustettiin kirkon ulkopuolelle erilliseen telineeseen.

Hirsirunkoinen, tornilla korotetulla mansardikatolla varustettu tapuli valmistui vuonna 1823, joten se toimitti kellotapulim virkaa vain runsaat neljäkymmentä vuotta; Suonenjoen nykyisessä kirkossa kellotorni sijaitsee itse kirkkorakennuksen yhteydessä. Suonenjokelaiset pyysivätkin muutosta lääninarkkitehti Ferdinand Öhmanin suunnitelmaan uudesta kirkosta kellotorneineen, sillä sen seurauksena "entinen, vielä vankka poisheitettäisiin". Korkea esivalta ei anomukseen suostunut.

Tapulia ei kuitenkaan purettu, vaikka kello todella hilattiin uuden kirkon torniin. Tiloja onkin käytetty vaihteleviin tarkoituksiin: mm. 1919-1927 se toimi kirkon halkoliiterinä. Kun tapuli

Keskustan vanhin rakennus kellotapuli, oli nimensä mukaisessa käytössä vuosina 1823-1865.

vuonna 1922 kunnostettiin seurakuntasaliksi, sen ulkoasu muuttui. Nykyiseen ilmeeseen kuuluu hiekanruskea vaakalautoitus ulkoseinissä, tummanvihreä ovi sekä tumma, tervattu paanukate. Tapulissa on pidetty kokouksia ja hautajaisia, kirkkokuoron harjoituksia ja seurakuntanuorten tilaisuuksia. Kun lähitöllä sijaitseva yhteislyseo käytti rakennusta 1970-luvulla luokkahuoneenaan, se varustettiin sähkölämmityksellä: tätä ennen tapuli oli lämmitetty kamiinalla. Tilapäisen varastovaiheen jälkeen tapulissa on toiminut seurakunnan kirpputori.

Ennen kirpputorin aloittamista rakennusta remontoitiin sisäpuolelta; mm. välikattoa laskettiin.

Aiemmassa vaiheessa myös ulkoinen ilme on jonkin verran muuttunut: vastakkaisilla seinillä sijainneista pariovista on jäljellä enää itäisempi, Pihlajakadulle avautuva. Oven molemmin puolin sijaitsevat ikkunat samoin kuin pohjoissivun ikkuna on nekin lisätty rakennushistorian kuluessa.

Keskustaajaman vanhinta rakennusta on kunnostettu 1990-luvulla: paanukatto uusittiin vuonna 1991 ja tervattiin vuonna 1999, jolloin tapuli myös maalattiin.

3 Evankelis-luterilainen kirkko

Suonenjoen nykyistä kirkkoa rakennettiin 1863 alkaen, ja se otettiin käyttöön ensimmäisenä adventtina 1865. Kirkossa on piirteitä sekä risti- että pitkäkirjosta, ja korkeine kellotorneineen se hallitsee keskustan korkokuvaa ja viimeistelee hahmollaan Asemakadun tiiviisti rakennetun osuuden.

Rakennuksen suunnitteli Kuopion lääninarkkitehti Ferdinand Öhman; vallalla olleen virastotyylin mukaisesti kellotapuli sijoitettiin kirkkorakennuk-

Evangelisluterilaisen kirkon kellotorneineen suunnitteli lääninarkkitehti Ferdinand Öhman.

sen yhteyteen seurakuntalaisten vastustuksesta huolimatta. Lohkokivijalustalta kohoavan hirsirunkoisen, laudoin vuoratun rakennuksen punertavan okran värisiä seiniä jäsenöivät valkeat koristelistat ja nurkkalaudat. Uusgoottilaisen tyylin mukaisessa ulkoväriyksessä punertavalla värillä jäljitellään tiiltä. Vertikaalijäsentelyssä rakennukselle leimaa antavin on kahdeksankulmainen kellotorni.

Kirkon rakennushistoria tai ennemmin sitä käynnistävä vaihe on varsin moninainen, sillä kahdesta vaihtoehtoisesta sijoituspaikasta käytyä kiistaa ratkottiin läänin kuvernöörinkin välityksellä. Nykyisen sijainnin valituksi tulemiseen vaikutti oleellisesti se, että kilpaileva, vaihtoehtoinen rakennuspaikka vanhan kirkon vieressä olisi mennyt osittain hautausmaan päälle.

Suonenjoen rukoushuonekunnan ensimmäinen kirkkokin oli pystytetty vasta 1700-luvun lopulla, mutta pitäjäläisten joukon kasvaessa se oli jo käynyt ahtaaksi. Vanhan laajentamista pidettiin aluksi riittävänä hankkeena kunnes todettiin, ettei uuden kirkon rakentaminen vaatisi sen enempää työtä.

Viimein päästiin yksimielisyyteen sekä kirkon rakentamisesta että sen sijoituspaikasta, sillä Kirkkolanniemen maat omistanut Juho Markkanen lahjoitti seurakunnalle tarvittavat maa-alueet vanhan kirkon luoteispuolelta. Työt etenivät rivakasti urakkakilpailussa edullisimman tarjouksen tehneen suonenjokelaisen Juhana Vanttisen sekä leppävirtalaisen Petter Vehviläisen toimesta. Vaikka rakentamisen aloittaminen vielä viivästyi sopivaa hirsimateriaalia etsittäessä, valmistui kappeliseurakunnan uusi, 2000 hengen kirkko lopulta aivan aikataulun mukaisesti.

Valmistuessaan kirkko oli sisältä vain osittain varusteltu. Suonenjoen kappeliseurakunnan muututtua itsenäiseksi seurakunnaksi 1870 talous koheni, ja sisustusta pystyttiin vaihteittain täydentämään; 1800-luvun puolella hankittiin alttaritaulu, kolme valaisinkruunua sekä urut. Ensimmäisten lämmityslaitteiden virkaa vuodesta 1903 toimittaneet kolme kamiinaa eivät läm-

pimine henkäyksineen pystyneet valtaamaan kuin osan kirkon noin 7590 kuution tilavuudesta.

Merkittävimpiä ulkoisia muutoksia on ollut katteen vaihtaminen pärees-tä pelliksi sekä 1920-luvulla helmenharmaiksi maalatut ulkoseinät, joiden alkuperäinen punertava väri palautettiin 1970-luvulla.

1956-57 kirkkosalissa tehtiin suuria muutoksia, mm. pinnat karsittiin detaljeista eleettömiksi, ja sisätilojen hallitsevaksi väriksi tuli siniharmaa. Alttariseinän koristeelliset pilarit jäivät sileän lautaseinän taakse ja muidenkin pilarien koristeet samoin kuin alkuperäiset kristallikruunut ja urut poistettiin. Myös tilan jäsentely muuttui, kun tasotaso permannon ja kuorin välillä pieneni permannon lattian noston myötä, parvekkeita laskettiin alemmas ja urkuparvea laajennettiin. Sivuvovia yhdistänyt ristikkäiskäytävä poistettiin ja uudet penkit levittäytyivät aikaisempaa harvempiin riveihin.

Nyt kirkkosalissa vallitsee taas 1950-luvun suuria muutoksia edeltänyt ilme, joka palautettiin vuosien 1993 - 95 saneerauksen yhteydessä. Samalla rakennusta kunnostettiin ulkoa: peltikatto ja huonokuntoiset rakennusosat uusittiin sekä suoritettiin ulkomaalaus.

Museoviraston valtakunnallisessa kartoituksessa Rakennettu kulttuuriympäristö vuodelta 1993 mainitaan vanhan hautausmaan ympäröimä kirkko sekä siihen luoteispuolella liittyvä Suonenjoen asemanseutu hyvin säilyneenä kulttuurihistoriallisena kokonaisuutena.

4 Museo

Asemakatua kirkolta etelään jatkettaessa kohtaa hahmoltaan jyhkeän museon. Punamullattu hirsirakennus valmistui 1891 alkujaan pitäjäläisille lainajvästönä toimivaksi viljamakasiiniksi, ja ainakin 1911 lähtien hautausmaan kuppeessa sijaitsi rinnakkain kaksikin samanlaista makasiinia. Lainajvästön toiminnan jo hiljennettyä vuoden 1953 maatalousnäyttelyä valmistellut

museotoimikunta keräsi maaseudun käyttöesineistä kokoelman näytteille maamiesseuran omistuksessa olleeseen makasiiniin. Rakennus toimii edelleen kylmänä, kesäkäyttöisenä museona, jollaisena se maakuntamuseoihin syventyneen tutkijan mukaan onkin parhaimmillaan. Museon esineistö liittyy suurimmilta osin maatalouteen ja metsätöihin, mutta kokoelmiin kuuluu myös suutarin esineistö. Maamiesseura on lahjoittanut sekä esinekokoelman että makasiinirakennuksen kaupungille.

5 Lukio

Nykyistä lukiota ryhdyttiin rakentamaan kirkon itäpuolelta maanviljelijä Anni Vilpposelta hankitulle maalle talvella 1949. Silloin uusiin tiloihin ei ollut vielä tulokkaana lukio vaan yhteiskoulu, joka vuodesta 1930 lähtien oli toiminut Asemakadun varrella.

Arkkitehti Toivo Paatelan suunnitelman toteuttajaksi valittiin paikallisten rakennusmestarien, Matti Kannisen ja Eino Vilpposen yhtiö, Suonenjoen rakennus Oy. Harjannostajaisia päästiin pitämään samana vuonna, jonka aikana perustusten kaivu oli aloitettu, mutta lopullista valmistumista pitkitti pula rakennustarvikkeista. Rakennuksen ti-

lirunko tehtiin kahden kiven paksuisena. Uusi koulu vihittiin käyttöön toukokuun viimeisenä päivänä 1950.

Alkuvuosista lähtien havaittiin sekä rakenteellisia että toiminnallisia puutteita, mutta jo 1950-luvun puolivälissä pahimmin vaivasi oppilaiden määrän kasvaessa tilanpuute. Katsottiin aiheelliseksi laajentaa tiloja lisäsiivellä, jonka suunnitteli Matti Kanninen.

Tilanahtaus iski jälleen 1970-luvun alussa, jolloin oppilaiden joukko oli paisunut 750:een. Tällöin tontti oli jo liian ahdas lisärakentamiseen. Kun Suonenjoen yhteislyseon rakennus 1975 siirtyi valtiolta kaupungille, sisätiloja laitettiin uuteen järjestykseen.

Vuonna 1891 valmistunut viljamakasiini on nyt museona.

Näkymä Pihlajakadulta, vasemmalla kellotapuli, lukio, vanhan apteekin talo.

1978 rakennus jäi vain lukion käyttöön, jolloin oppilasmäärä putosi 300:aan. Tähän liittyen käynnistettiin perusteellinen saneeraus; väliseiniä poistamalla muodostettiin väljempiä opetus- ja oleskelutiloja, kivibetonilattiat päällystettiin muovilla ja kielistudion lisäksi perustettiin tilat sekä kansalais- että musiikkiopistolle. Monivaiheinen peruskorjaus jatkui 1980-luvun alusta vuoteen 1986. Peruskorjauksen yhteydessä rakennuksen ulkovärikykseksi tuli puhtaampi ja kovempi valkoinen, mikä muutti sen alkuperäistä funktionalistista ilmettä. Piha-alueiden viihtyisyys parani, kun niitä jäseneltiin istutuksin pienempiin kokonaisuuksiin.

6 Kirkkolanniemi

Kirkkolanniemen vehreä asuinalue keskeisimmän taajaman eteläosassa muodostaa Suonenjoen mittakaavassa laajahkon yhtenäisen pientaloalueen. Yhtenäinen ilme juontaa juurensa alueen rakentumiseen; Kirkkolanniemi on kokonaisuudessaan kuulunut talollinen Juho Markkaselle, jonka maat ulottuivat pohjoisessa Rajakadun ja asema-aukion tienoille. Vuonna 1865, jolloin Juho Markkanen lahjoitti maistaan alueet Suonenjoen seurakunnalle ja kirkolle, Kirkkolanniemi oli vielä lähes kauttaaltaan peltoa. 1900-luvun alkupuolellakin alueella sijaitsi vain muutama yksittäinen asuminen, mm. niemessä toimineen sahan toimitusjohtajan asunto Soitunlahdenkatu 13:ssa. Joitakin Kirkkolanniemen alkuvaiheen taloista on purettu tai niiden ulkoasu on kokenut huomattavia muutoksia.

1900-luvun alkuvuosikymmeninä Kirkkolanniemessä toimi saha sekä puunjalostukseen liittyvää pienteollisuutta. Otto- Iivari Meurman kaavoitti Kirkkolanniemeä ensimmäiseen otteeseen jo vuonna 1922, jolloin sahateollisuus varastoineen vielä hallitsi miljöötä mm. nykyisen seurakuntakeskuksen tuntumassa. Sahateollisuuden väistytyä 1940-luvulla Siioninsillankadun ja Suonteen rannan väliltä Kirkkolanniemen maankäyttö muuttui oleellisesti. Meurmanin ja hänen oppilaansa Ahti

Korhosen vuoden 1951 asemakaava toteutuikin pääpiirteissään 1950- ja 60-luvuilla Juho Markkasen perillisiltä hankituille pientalotonteille.

Kirkon itä- ja eteläpuolelle levittäytyvälle asuinalueelle ovatkin luonteenomaisia hillityt värit 1950-luvun tyyliin; alueen arvo on sen muodostamassa tasapainoisessa kokonaisuudessa.

7 Suonenjoen asema

Useimpien muiden Savon radan asemien tapaan myös Suonenjoen asemarakennus toteutettiin Oulun rataa varten laadittujen piirustusten mukaan. Asemat tyypiteltiin koon perusteella neljään tai viiteen luokkaan. Suonenjoen asema noudattaa IV asematyyppin piirustuksia, joiden suunnittelija on todennäköisesti ollut VR:n rataosaston arkkitehtinä 1870-luvulla työskennellyt Knut Nylander.

Asema valmistui 1889, samana vuonna, jolloin Savon rata otettiin käyttöön. Rakennus toteutti uusrenessanssin, 1800-luvun lopulla suosittua kertaustyylin piirteitä koristelistoituksineen.

Tilajaossa odotushuoneet sijaitsivat länsipuolella, ja ne oli jaettu eritasoisin osastoihin kuten junavaunutkin. Luoteiskulmassa toimi kahvila anniskeluoikeuksin; asemalla olikin merkitystä myös paikkakunnan huvielämän keitana. Asunnot aseman itäseinustalla ovat olleet asemavirkailijoiden käytössä.

Asemaa laajennettiin 1899 ja 1915. Ulkoasussa huomattavin muutos vuosisadan vaihteen tienoilla otettuun valokuvaan on se, että kahdesta ovesta nykyisin on käytössä vain toinen, pohjoisempi. Kokonaisuudessaan ulkoasu on säilynyt hyvin. Vanhassa valokuvassa tosin ulkovuorauksen koristelistat, jotka nykyisin ovat vaaleat okrankeltaisella pohjalla, näyttäisivät olevan seinäpintaa tummempia. Se olisikin luonteenomaista, sillä uusrenessanssin tummilla koristelistoituksilla pyrittiin jäljittelemään jalopuulajeja. Rakennuksen perusta on lohkokiveä, katto peltiä. Mielenkiintoinen yksityiskohta on julkisivussa säilynyt valurautakello.

Suonenjoen asemarakennus on yksi kuudesta maakuntamme valtakunnallisesti merkittävistä asemarakennuksista.

Sisätiloja on muutettu voimakkaammin sekä tilajaon että pintamateriaalien suhteen. Nykyilmeeseen kuuluvat valitettavasti lastulevyseinät ja muovimatot.

Asemarakennuksen vieressä sijaitseva pitkänomainen, punainen, pystylaudalla vuorattu VR:n makasiinirakennus on alunperin ollut huomattavasti nykyistä lyhyempi ja kapeampi; sitä levennettiin ensin rataan päin loivempikatsoisella osalla ja pidennettiin koko leveydeltään pohjoiseen 1900-luvun alkupuolella. Makasiinin runko tehtiin käsinveistetyistä puutavarasta, ja se on edelleen ikäisekseen hyvässä kunnossa.

Asema-alue jatkuu yhtenäisenä kokonaisuutena sekä pohjoiseen, Rakkaudenkujalle, että etelään asemapuiston suuntaan. Laaja piha-alue on siellä muuttunut, kun suuret havupuut ja entiset ulkorakennukset on purettu. Pääosin nurmetetulla, tasaisella pohjalla kasvaa vanhoja lehmuksia ja koivuja, osaksi myös nuorempia havu- ja lehtipuita. Puistossa aseman eteläpuolella sijaitseva huvimaja on rautatieläisten asuinalueelta 1987 paikalle siirretty kaihkon katos.

Rata-alueeseen on liittynyt myös puinen ylikulkusilta, joka purettiin 1950-luvulla. Kävelytunneli ratapihalitse tehtiin 1970-luvulla.

Valtion rautatiet sulki Suonenjoen lipputoimiston kevättalvella 1998, minkä jälkeen asema hiljeni.

Kaupunki vuokrasi osan asemarakennuksesta piharakennuksineen edelleen vuokrattavaksi kahviota, lipunmyyntiä ja matkatavaroita hoitavalle yrittäjälle. Rautatieasema palvelee myös linja-autoasemana, mistä nimi Suonenjoen Matkakeskus. Keskus on toiminut kesästä 1999 lähtien. Ennen Matkakeskuksen avaamista kaupungin asemarakennuksesta vuokraamia tiloja remontoitiin ja tilajakoa uudistettiin.

Asemarakennus on kytkeytynyt kiinteästi paikkakunnan talouselämän vilkastumiseen 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Valtion rakennuttamana, aikakaudelle tyypillisen uusrenessanssin edustajana sillä on myös rakennushistoriallista merkitystä. Maisemallinen merkitys perustuu asemarakennuksen ja makasiinin sijaintiin aukiota rajaavina elementteinä. Sekä asema- että makasiinirakennus on suojeltu.

Matkakeskuksen toimintojen vaikiutuessa ja aluetta kehitettäessä voisi tutkia suurikokoisten ilmoituskylltien ottamista omaksi kokonaisuudekseen, erilleen historiallisten rakennusten julkisivuista.

Veturitalli on yksi Suonenjoen vanhimmista kivirakennuksista.

Museoviraston luettelossa valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä (Rakennettu kulttuuriympäristö) vuodelta 1993 mainitaan Suonenjoen keskustan asema-alue puistoinen sekä sen kaakkoispuolella sijaitseva kirkon seutu arvokkaina kokonaisuutena.

Asemapäällikön talo on yksi asema-alueen asuinrakennuksista.

8 Veturitalli

Suonenjoen keskustan ratapiha-alueella sijaitseva, rautatiekokonaisuuteen kuuluva veturitalli on ilmeisesti rakennettu samaan aikaan aseman muiden rakennusten kanssa, 1887-89 VR:n piirustuskonttorin suunnitelmilla. Tiilirakenteiseen talliin on länsipuolella liitetty puurakenteinen paja, joka purettiin 1970-luvulla. Veturitalli on yksi Suonenjoen vanhimmista kivirakennuksista.

Rautatiealuetta, johon veturitalli liittyy, tuskin uhkaavat rakennuspaineet, mutta nykyinen käyttö varastona tai tyhjillään altistaa sen ilkevallalle. Veturitalliin järjestettiin 1990-luvulla taidenäyttely nimeltään Ratataa, mutta toiminta rajoittui yhteen kesään. Suonenjoella on lukuisia järjestöjä ja seuroja, joten tallin kaltaiseen pieneen tilaan sopivaa yleishyödyllistä toimintaa saattaisi hyvinkin löytyä.

9 Rakkaudenkuja

Suonenjoen asema-alueen pohjoispäähän syntyi pieni asemavirkailijoiden yhdyskunta aseman perustamisen kanssa samoihin aikoihin. Puistomaisella alueella on kolme asuinrakennusta sekä neljä talousrakennusta. Lähimpänä ase-

maa etelässä sijaitsee asemapäällikön talo, pohjoisimmassa asusti ratamestari. Meurmanin asemakaavassa vuodelta 1922 koko kortteli oli nimetty Rata-vartijan kortteliksi. Rakkaudenkatu toimi Pihlajakadun kanssa vanhan keskustan valtavyhlänä, kunnes rautatien alkikäytävä Rautalammintielle oli rakennettu valmiiksi 1940-luvulla ja liikenne suuntautui toisaalle.

Asuinrakennuksissa on laudoin vuorattu hirsirunko. Savon radan alkuvuosikymmeninä asemanseutujen asunnot olivat tyypillisesti punaisia valkoisin nurkkalaudoin, niin näistäkin ainakin ratamestarin talo, mutta 1970-luvun lopulla ulkomaalaukseen ilmaantuivat murretut keltaiset ja vihreät. Vanhojen asema-alueiden kulttuurihistoriallinen merkitys on tullut hyvin tiedostettua, joten rakenteellisesti nämäkin kohteet lienevät säilyttäneet ominaislaatunsa.

Asuntojen pihapiirissä on sijainnut kahdeksankulmaisella katoksella suojattu kaivo, joka palveli aikoinaan yhtenä Suonenjoen kirkonkylän yleisistä kaivoista. 1987 se siirrettiin asemarakennuksen eteläpuolelle huvimajaksi.

Ratamestarin talossa on perinteisesti ollut VR:n rakennusmestarin virka-asunto. Miljöo on toiminut myös asemanhoitajan ja asemamiesten esimiehen tukikohtana.

Rakkaudenkujan rakennukset sisältyvät valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden suojeluesitykseen. Asemakaavaa muutettaessa olemassa olevat rakennukset tulee varustaa sr-merkinnöin (suojeltava rakennus). Rakkaudenkujan varsi kokonaisuudessaan on voimassa olevassa asemakaavassa katsottu alueeksi, jolla ympäristö säilytetään. Merkintä jättää runsaasti tulkinnanvaraa. Museoviraston ehdottamissa suojelumääräyksissä, jotka on laadittu selkeyttämään Rakkaudenkujan rakennusten myyntiä, onkin ohjeita kaavamerkintöjen täsmentämisestä niin, että miljöön säilyminen eheänä turvataan.

10 Asemakatu

Asemakatu, jota ryhdyttiin rakentamaan nykyiseen hahmoonsa 1920-luvulla, on harvoja Meurmanin koko keskustan alueen kattavasta vuoden 1922 asemakaavasta toteutuneita kokonaisuuksia. Tätä ennen liike-elämä oli keskittynyt itäisemmälle Pihlajakadulle, sillä Asemakadulla oli ennen 1920-lukua olemassa vain Tannisen liike-asuintalo ulkorakennuksineen vuodelta 1897.

Suonenjoen erämaakyläaikana 1900-luvun alussa nykyinen Asemakatu oli puita kasvava laidunniitty. Tannisten suuret kaksikerroksiset viljamakasiinit sekä eläinsuojat levittäytyivät entisen säästöpankin talon paikkeilla, nykyisen Erälän paikkeilla puolestaan kylvettiin Tannisen saunarakennuksessa. Nykyisen kirkkoherranviraston, Asemakatu 11:n paikalla sijaitsi Tannisen herkkupuoti, jonka humalia kasvavalla terassilla asiakkaat virkistyivät. Tannisen suvun liikkeenpidon vähitellen hiljentyessä huoneistoja vuokrattiin useille yrittäjille. Suuret viljamakasiinit paloivat oletettavasti 1930-luvulla ollessaan vuokrattuina kello- ja kultaliikkeellä.

Asemakatu rakentui pääpiirteissään vuosien 1924 - 57 välisenä aikana. Maalaismaisessa taajamassa tai ennemmin taajaväkisessä yhdyskunnassa, kuten nimitys tuohon aikaan kuului, katu, jonka useat kerrostalot ryhmittäytyivät tiiviisti samaan linjaan, oli jo nähtävyyksi.

Vielä 1980-luvun alkupuolella, kunnanviraston, pankkien ja markettien jo seurattua toinen toistaan radan länsipuolelle, olivat lukuisat erikoisliikkeet ja kahvilat vallanneet Asemakadun liikehuoneistot ja Asemakadun varren kauppiaan mukaan "aina oli ollut tulojoita".

Pääpiirteissään rakennuksia on pidetty kunnossa. Asemakaava tukee rakennusten säilymistä.

Asemakatu: Etualalla Suonenjoen teräs ja Erälä, taustalla entinen Osuuskauppa ja Säästöpankki.

Kohteita Asemakadulta järjestyksessä rakentamisajankohdan mukaan

11 Tannisen talo

Kauppias Albin Tanninen rakennutti 1897 Suonenjoen keskeiselle asema-aukiolle liike- ja asuinrakennuksen, jota ryhdyttiin kutsumaan Ylä-Tanniseksi, sillä kylällä oli toinenkin liikkeenharjoittaja Tanninen. Ylä-Tannisen pihapiiri käsitti muitakin, sekä liike- että asuinrakennuksia, jotka levittäytyivät nykyisen Asemakadun mailla.

Rakennus, jonka suunnittelijasta ei ole tietoa, oli aluksi hirsipintainen, mutta 1910-luvulla se vuorattiin uusrenessanssin hengessä ulkolaudoituksella ja ikkunoihin lisättiin koristelistoituksia. Ylä-Tanninen rajaa asema-aukiota, jonka vastakkaisessa kulmassa sijaitsee niin ikään uusrenessanssityylinen asemarakennus. Muita 1800-luvun lopulle ominaista uusrenessanssia mukailevia puurakennuksia ei Suonenjoella juuri ole. Tannisen asema-aukion puoleisen julkisivun 1950-luvulla laajennetut ikkuna-aukot tosin etään-

tyvät renessanssiajan suljetusta kaupunkipalatsista, jonka muotokielestä uusrenessanssi kertaustyylinä ammensi. Kokonaisuutena rakennus on saanut pitää tyyliinsä aumakaton tiilikatetta myöten lukuun ottamatta joitakin huoneitten tilajakoa koskevia muutoksia.

Perikunnan omistukseen siirtynyt rakennus ei ole käytössä, tyhjillään rapistuminen uhkaa sitä. Asemakaavassa se on varustettu merkinnällä sr.

12 Kuutin talo

Ylä-Tannisen pohjoispuolelle kaavoitetun liikekadun ensimmäinen uusi tulo-kaas oli leipuri Onni Kuutin 1924 - 25 rakennuttama asuin- ja liikerakennus. Koska talon valmistuminen oli kulmakivi uuden Asemakadun rakentumiselle, kutsuttiin koko katua alussa Kuutin kaduksi.

Keskustan itäpuolelta vuonna 1935 otetussa ilmakuvassa Kuutin talon hahmo on erotettavissa, vaikka väriskaala on näyttää vieraalta, sillä rakennus oli alun perin käsitelty punamullalla eikä julkisivujen lautavuorausta vielä ollut. Rakennus on suurimpia hirsitaloja Suonenjoen keskustan alueella, mutta sen tyypittely johonkin tiettyyn tyyliin on hankalaa, sillä 1920-luvulla

kaupunkeihin tehtiin vain harvoja suuria hirsirakennuksia. Nykyiseen väriin, aavistuksen ruskeaan vivahtavaan keltaiseen siirtymisen ajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa.

Pihan puolelle avautuva suuri, kaksikerroksinen lasikuisti, joka toimii porrashuoneena on merkittävä rakennuksen ilmeen kannalta. Valmistusajan Kuutin talossa oli kaksi kerrosta; ensimmäisessä kerroksessa oli liiketilaja, toisessa asuntoja. Asemakadun pintaa laskettiin 1940-luvulla, jolloin Kuutin talon kivijalan betonirakenteet tulivat näkyviin. Niihin saatiin lisää liiketilaa.

Pihapiiriin edelleen kuuluva punainen, satulakattoinen ulkorakennus on oletettavasti valmistunut samoihin aikoihin asuinrakennuksen kanssa.

Asuintilat oli varhaisesta vaiheesta lähtien jaettu useisiin huoneistoihin. Kuutin jälkeen talossa on pidetty mm. matkustajakotia ja kahvilaa 1940 - 50-luvulta alkaen. Myöhemmin liiketiloissa toimi pitkään lastenvaateliike Pikku-Pirkka, jonka ajoilta on peräisin toinen vakiintunut nimitys, Pikku-Pirkan talo.

Rakennus on kunnostettu 1990-luvun alussa. Asunnot ovat käytössä, tällä hetkellä pohjakerroksessa ei ole liiketoimintaa.

13 Kutvosen liiketalo

Suonenjoen huonekaluteollisuuden voimahahmo, tehtailija Julius Kutvonen rakennutti asuin- ja liiketalon asemakadun pohjoispäähän 1933-34. Tuolloin funktionalismin kantavat teemat: aurinko, ilma ja valo oli jo tiedostettu.

Suomessa siirtyminen 1920-luvun klassismista funktionalismiin ei tapahtunut niin dramaattisesti kuin monissa muissa maissa. Kutvosen liiketalon suunnittelija ei ole tiedossa. Rakennuksessa on vielä havaittavissa kansanomaisen klassismin piirteitä: ikkunaukotusten harkitut suhteet vankoilta, muurimaisilla seinäpinnoilla sekä aumakatto. Kadunkulmaan rajautuvan nurkan virtaviivainen muoto puolestaan toteuttaa funktionalismin riisuttuja periaatteita.

Rungon pystyrakenteet on tehty tiilestä, perusta ja välipohjat betonista. Yläpohjan lämmöneristeinä käytetty tuhka saatiin Kutvosen 1934 palaneen huonekalutehtaan raunioilta. Kivijalan ja kaksi kerrosta käsittävän rakennuksen ylemmissä kerroksissa oli useita asuntoja, joiden eteisen ja oviaukon väliin rakennetut kantamattomat pilarit lainasivat klassismin muotokieltä. Okrankeltaiset, sileäksi rapatut julkisivut ovat pääpiirteissään eleettömiä.

Myös Kutvosen liiketalon kellarikerros nousi näkyviin, kun Asemakadun pintaa laskettiin 1948 - 49, minkä jälkeen kellarikerroksen liiketilat saivat suuret ikkunat. Talossa on toiminut mm. pankki, elokuvateatteri halkovajoineen sekä apteekki. 1980- ja -90-lukujen taitteessa kaikki liiketilat olivat Kutvosen huonekalukaupalla, jonka poistuttua ensimmäisen kerroksen liiketilat ovat nyt tyhjiillään. Kellarikerroksessa toimii kirpputorimyymälä ja suutari.

*Asemakadun miljöötä:
Kuutin talo ja Kalla.*

Kutvosen liiketalo Rautalammintien puolelta.

Liiketalossa, jonka julkisivun funktoksen hengessä kaartuvaan kulmaan on edelleen maalattuna Kutvosen huonekaluliikkeen mainos, konkretisoituu Suonenjoen merkkihenkilöihin lukeutuneen tehtailijan vaikutus. Rakennushistoriallisesti se on kiinnostava esimerkki kahden tyylin välimaastosta.

14 Erälä

Erälän (kuva sivulla 28) rakennutti Inarista Suonenjoelle muuttanut apteekkari Jaakko Eränen, lieneekö sen suunnitellut Arvo Eränen ollut samoja Eräsiä. Erälää rakennettiin Asemakadun, silloisen pääkadun varteen 1939 - 43. Sota häiritsi rakennustöitä, jotka kuitenkin saatiin päätökseen ennen jatkosotaa. Tasakattoineen ja kurinalaisella ikkunaukotuksella jäsenneityine vaaleine julkisivuineen Erälä on ainoa alkuperäisessä asussaan säilynyt tyylipuhtaan funktionalismin edustaja Suonenjoella.

Erälän valmistuttua apteekkari Eräsen liiketoiminta siirtyi rakennuksen pohjakerrokseen, jonka toiseen, pie-

nempään liikehuoneistoon tuli Yhdyspankki. Ylemmät kerrokset olivat asuinkäytössä, Eränen puolisoineen asettui yhteen suurista asunnoista. Pihan puolella, poikittain Pihlajakadun ja Erälän pohjoispäädyn välille rakennettiin yksikerroksinen asuinrakennus apteekin henkilökunnalle samaan aikaan kuin kerrostalokin. Piharakennus käsitti kaksi huoneen ja keittiön asuntoa sekä saunan kellarikerroksessa.

Erälä on rakennushistoriallisesti herkullinen: se on selkeästi tyyppiteltävissä tiettyyn tyyliin, rakennukseen oli lisäksi tulossa Suonenjoen ensimmäinen hissi, mutta sodan aikana koneistoa ei saatu hankituksi. Erälän merkitys katukuvassa korostuu, sillä se on naapureitaan korkeampi ja sijoittuu Asemakadun suuntaisesti nousevan rinteen ylätaiteeseen. Myös korkean tukimuurin Pihlajakadusta erottama piha-alue rajaa katutilaa voimakkaasti.

Asunnot ovat nykyisin osakehuoneistoja ja liiketilat mm. moottorihuoltoliikkeen ja baarin käytössä.

15 Yhdyslinna, nykyinen Savon Voiman talo

Suomen Yhdyspankki rakennutti 1953 liiketalon kirkonkylän pääkadun varreen Asemakadulle.

Yhdyslinna toteutettiin arkkitehtitoimisto Jaakko Tähtisen laatimien tyyppi- ja piirustusten mukaan. Samoja piirustuksia soveltaen on 1950-luvulla toteutettu lukuisia Yhdyspankin liiketaloja eri puolilla Suomea. Tällaisen laajalti toteutetun rakennustyyppin edustajana Yhdyslinna onkin mielenkiintoinen.

Sijainti poikkeaa hiukan Asemakadun varren talojen tiiviistä rivistöä muodostaen arvokkaanoloiselle rakennukselle kuin oman pienen sisääntuloaukion. Rakennus erottuu naapureistaan myös detaljointinsa muotokielellä sekä korkealla aumakatollaan.

Katutasossa sijaitsi alkuperäisen pankkisalin lisäksi neljä liikehuoneistoa, kahdessa ylimmässä kerroksessa asuntoja.

Rakennuttajana toiminut Yhdyspankki muutti 1970-luvulla Juhlataloon. Samassa yhteydessä Yhdyslinna siirtyi Savon Voimalle, jonka käytössä katutaso liike- ja toimistotilat edelleen ovat.

Alkuperäinen tiilikate on 1990-luvulla vaihdettu muovitetuun peltiin. Ulkorakenteiltaan hyväkuntoinen talo on tällä hetkellä myytävänä.

16 Kutvosen kalustetehtas

Kutvosen huonekaluliikkeen rakennus sijaitsee uudesta keskustasta etelään Herralantien varrella. Aikoinaan se oli Suomen viiden suurimman huonekalutehtaan joukossa.

Tehtailija Julius Kutvosen oma yritystoiminta käynnistyi 1918, ensin oman kotitorpan yhteydessä.

Muutaman vuoden päästä Kutvonen siirsi puusepänverstaansa Harakkaniemeen nykyisen tehtaan lähelle.

Harakkaniemeen rakennettiin puinen tehdas, jota täydennettiin erilaisin rakenneosin 1920- ja -30-luvuilla. Vuonna 1933 Kutvonen olisi halunnut laajentaa tehdastaan mutta ei saanut rakennuslupaa, sillä tontti oli kaavassa kaupunkikorttelia. Näihin aikoihin valmistui Kutvosen liikerakennus Asemakadun kulmaan.

Harakkaniemen tehdas tuhoutui tulipalossa vuonna 1934, Kutvosen yritystoiminta hajaantui Harakka-

Kutvosen kalustetehtaan pitäisi löytää sopivaa toimintaa.

niemen mökkeihin. Nykyinen tiilirakennus valmistui palaneen tehtaan tontille 1937. Ensimmäinen vaihe käsitti vain nykyisen rakennuksen mansardikattoisen eteläosan, joka tosin valmistuessaan oli kaksikerroksinen ja on myöhemmin muutettu kolmikerroksiseksi lisäämällä ullakolle lattia ja kattoikkunat.

Kutvonen suunnitteli ilmeisesti itse sekä tiilirakennuksen, pihanpuolen puisen makasiinirakennuksen että vuonna 1948 tehtaan pohjoispäätyyn rakennetun satulakattoisen laajennusosan. 1930-luvun valokuvassa tiililimityksen vaaleat saumat erottuvat tummalta pohjalta, jolloin värinä näyttäisi olevan tiilen oma sävy. Nyt rakennus on kellanvalkoinen.

Laajennetussa tehtaassa työskenteli 200 henkeä pääasiassa tyylihuonekalujen tuotannossa. Kutvosen perikunta myi tehtaan 1970-luvulla. 1970 - 80-lukujen paikkeilla tehtaasta vuokratuissa tiloissa valmistettiin Eliel Saarisen suunnittelema tuoleja.

1980-luvun lopulla tehtaan ollessa tyhjillään kaupunki oli ideoimassa siihen yritystaloa. Rakennus päättyi kuitenkin yksityisen omistamaksi varastoksi. Kaavallista ristiriitaa ei toistaiseksi ole.

17 Juhlatalo

Suonenjoen seudun suojeluskunta oli pitkään vailla omia kokoontumistilojaan. 1939, ennen talvisotaa Rautalamintielle lähelle Herralantien risteystä ryhdyttiin rakentamaan suojeluskunnan ja lottien taloa. Se toteutettiin talkootöinä suonenjokelaisen Kannisen toimiessa vastaavana mestarina. Sodan keskeytettyä rakentamisen töitä jatkettiin välirauhan aikana. Vihkiäiset päästiin pitämään tammikuussa 1944.

Tasakattoinen, vaalea rakennus on perushahmoltaan funktionalistinen. Rakennuksen selkeä hahmo ja erityisesti pohjakerroksen liiketilojen aukotus ovat kuitenkin suuresti muuttuneet alkuperäisestä.

Kun miehet palasivat rintamalta, suojeluskuntajärjestö lakkautettiin. Lotat ehdivät kokoontua talossa vain kerran, sillä jo helmikuussa 1944 se vuokrattiin evakkoon tulleelle rautatiehallitukselle.

Suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen jälkeen perustettu taloyhtiö Suonenjoen Juhlatalo Oy rakennutti 1950-luvulla kolmannen kerroksen hotelli- ja ravintolatiloille.

Juhlatalo on sivunnut monen paikkakuntalaisen vaiheita. Rakennuksessa on toiminut samanaikaisesti useita ravintoloita. Ilmeisesti 1950-luvulle alakerran ravintolasali oli vuokrattu yrittäjälle, joka piti myös leipomoa Juhlatalon kellarissa. Myöhemmin alakerran ravintolan tiloissa on toiminut mm. kahvila, käsityöluokka kansakoulun pojille, sitten jälleen ravintola ja lukuisia muita yrityksiä.

Kellarikerros näyttää olleen aloittelevien liikkeenharjoittajien ponnahduspaikka. Kellarissa on myös ahertanut sanomalehden kirjapaino toimittajien vaikuttaessa hotellihuoneissa. Juhlatalossa on pidetty tanssikoulua sekä nimismiehen kansliaa, ja poliisin putkat sijaitsivat aikoinaan sen kellarissa.

1967 Juhlatalon osakekannan osti rakennusliike V. Piispanen, jolloin talo remontoitiin täysin ja tilat otettiin tehokäyttöön. Päävuokralaisiksi asettuivat hotelli- ravintola Kestikeisari, SYP, Alko sekä Suonenjoen tuomiokunta kärjäsaleineen. 1972 Juhlatalon isännäksi tuli SYP Asemakadulta.

1980-luvun alussa remontoitiin jälleen perusteellisesti: pankin omat tilat laajenivat ja entiset ravintolatilat kunnostettiin muihin käyttötarkoituksiin.

Käyttäjien vaihtuessa etenkin sisätilat ovatkin saaneet joustaa useaan otteeseen. Pohjakerroksessa Rautalamintien puoleista julkisivua jäsentävät tummat, laatoitetut kentät lienevät peräisin 1960 - 80-lukujen väliseltä ajalta.

Nykyisin liiketiloissa on mm. pankki, paperikauppa, kampaamo sekä Kuopion käräjäoikeuden Suonenjoen toimipiste. Rakennus sijaitsee aivan kaupungin uuden keskustan ytimessä.

18 Kotitanhut

Rautalammintien pohjoispuolella uuden keskustan tuntumassa sijaitseva Kotitanhut on yksi harvoja Meurmanin vuoden 1922 asemakaavasta toteutuneita kokonaisuuksia.

Vuosisadan alussa, kirkonkylän keskustan sijaitessa rautatien itäpuolella, alue oli peltomaana. 1920-luvun alusakin taloja oli ainoastaan Rautalammintien varrella.

Vuoden 1922 asemakaavassa on runsaasti erilaisia aukioita, joista yksi oli Kotitanhut. Pientalot oli ryhmitelty rajaamaan ovaalin muotoista puistikkoa. Vuoteen 1946 mennessä oli rakennettu vain yksi asuintalo aukion päähän.

Kun Meurman ja Ahti Korhonen 1950-luvulla laativat uutta asemakaavaa, Kotitanhut - aukiota muutettiin poistamalla suora katuyhteys Rautalammintieltä. Se oli määrä korvata Rautalammintien suuntaisella yhteyskadulla, jota ei kuitenkaan koskaan rakennettu, sillä toteutunut ovaalisommitelma liittyy Rautalammintiehen suoraan, kuten 1920-luvun piirustuksissa.

Väreiltään herkistä, puisista pientaloista muodostuva asuinalue on rauhallinen, väljä ja hoidettu; suurilla pihamailla saattaa alkuaikoina kuvitella kasvatetun hyötykasveja. Kokonaisuus oli tilapäisesti uhattuna 1970-luvun kerrostalorakentamisen kiivaimpien kasvuskenaarioiden aikaan, mutta nykyinen kaava turvaa pientaloalueen säilymisen.

Kotitanhut on Otto-livari Meurmanin kaavoittama ja jälleenrakennuskaudella toteutunut pieni kokonaisuus.

19 Sormula

Klassisistinen Sormulan kartano on hilytyssä arvokkuudessaan niin vaikuttava, että rakennuksen voisi hyvin kuvitella symmetrisen akselisommitelman keskipisteeksi. Suonenjoen Sormulaa ei kuitenkaan löydä ellei osaa etsiä, sillä päärakennus sijaitsee pienen metsikön laidassa Iisvedentien tuntumassa, mutta ohiajavienv katseilta suojassa.

Näin on ollut 1930-luvun puolivälistä lähtien, jolloin Iisveden sahateollisuudessa vaikuttanut kauppaneuvos Heikki Peura rakennutti Sormulan uuden päärakennuksen. Sormulan maat Peura oli hankkinut jo 1900-luvun alussa, sillä ne sijaitivat hänen omistamansa sahan lähellä.

Sormulan kartanon pääsisäänkäynti.

Niin sanotun vanhan Sormulan, Iisveden ala-astetta vastapäätä pienellä puustoisella kumpareella sijaitsevan maatalan sanotaan olleen viljelty jo 1500-luvulla. Sitä pidetäänkin Suonenjoen vanhimpana viljelyspaikkana.

Heikki Peuran uuden asuintalon suunnitteli arkkitehti Peltonen. Keittiösiipeä lukuun ottamatta se on lähes symmetrinen. Sekä etelä- että pohjoispuolella on parvekkeiden kattamat, juhllalliset sisäänkäynnit graniittipilareineen. Rakennuksen ulkoasu: valkoiset, levolliset julkisivut punaruskealla rajatuine aukotuksineen sekä tiilikattoineen noudattaa alkuperäistä ilmettä. Ensimmäinen kerros oli osittain Peuran sahan konttorina 1950-luvulle saakka, jolloin erillinen konttori valmistui saha-alueelle.

Pihapiiri sijaitsee metsän ja pellon rajalla puistomaisen alueen ympäröimänä. Pienellä kummulla sijaitsevan päärakennuksen lisäksi kokonaisuuteen kuuluu tilanhoitajan rakennus sekä navetta, jotka ovat päärakennusta van-

hempia, navetta oletettavasti vuodelta 1928. Autoja on nähtävästi 1930-luvulla arvostettu nykyistä harvinaisempina, sillä kartanorakennukselta lounaaseen, metsän rajassa sijaitseva viehättävä punakattoinen rakennus toimi aluksi autotallina.

Pihakasvillisuus käsitti uuden Sormulan valmistuessa lähinnä nurmikkotallilla kasvavia tammia. Kukkivat perennaistutukset on toteutettu myöhemmin "jonkun naispuolisen suunnittelijan" ohjeiden mukaisesti. Puutarhan ja metsän rajaan, pihapiirin lounaiskolkan lähteelliselle vyöhykkeelle, Heikki Peura kaivatti tekolammen, sillä ranta oli kaukana.

Kartanorakennus on hyvin hoidettu ja säilyttänyt ilmeensä, sillä se on edelleen rakennuttajan suvulla. Tilanhoitajan rakennus, Vanha Sormula (josta ei ole ensimmäisen inventointikierroksen tietoja) ja viljelymaat on vuokrattu, eikä paikkoja päästetä rapistumaan.

Kesällä 2000 vahvistetussa Sisä-Savon neljännessä seutukaavassa Sormula on esitetty suojeltavana, asemakaavoitetun alueen ulkopuolisena kohteena (SR).

20 lisveden asema-alue

Asema

Asema rakennettiin Iisveden haararadan valmistumisen yhteydessä, 1880-luvun lopussa. Asemarakennuksen lisäksi alueelle kohosi tavaramakasiinirantaan, moniosainen talousrakennus, sauna sekä kahdella ulkokuoneella varustettu vartijantupa. Tuvan viereen siirrettiin vielä toinenkin Suihkolan asemalta.

Varsinainen asema on käsittänyt aluksi huomattavasti nykyistä vaatimattomamman pysäkkirakennuksen, mutta vaihetta koskeviin tietoihin on syytä suhtautua varauksella. Nykyinen asemarakennus tehtiin Bruno Granholmin Oulun radalle laatimien tyyppipiirustusten mukaisesti 1887- 89. Asemaa laajennettiin jo 1900 - 05, Bruno Gran-

holmin suunnitelmien perusteella, alkuperäistä rakennustapaa noudattaen. Itäpäädyn lasierkkeri tehtiin laajennuksen aikaan. Ainakin tästä eteenpäin rakennuksen ilmeeseen on kuulunut nykyisenlainen vaaleanharmaa väri, joka tosin on ollut vaaleampi mutta on ajan myötä tummunut ulkopuolelta.

Aseman ulkorakennukset ovat vuosilta 1887 ja 1936.

Rautatieläisten asuinalue

Asemarakennuksen kaakkoispuolelle rakentunut, tyyppipiirustusten mukaisen pienten punaisten talojen kokonaisuus toimi rautatieläisten asuinalueena. Asuinrakennuksia on kaksi: itäisempi on kaksoisvahtitupa vuodelta 1887, lähempänä asemaa sijaitsee laajennusvaiheen asunto vuodelta 1930. Molempiin kuuluu useita ulkorakennuksia: yhteensä rautatieläisten asuinalueella on seitsemän rakennusta.

Alue on kuulunut 1900-luvun alussa Iisveden vilkkaimpiin. Asemarakennuksessakin asuttiin, asemamies perheineen majaili siellä. Rautatieläisten saunaa käytettiin tulevien iisvetisten synnytyspaikkana.

Iisveden asemarakennus on nyt työ- ja asuintiloina.

*Peuran sahan tiiliarkkitehtuurin jäänteitä.
Kuvat Sirpa Sivonen.*

Sekä asemarakennus että rautatieläisten asunnot on myyty yksityisille 1990-luvun lopulla, ja kaikkia on ryhdytty kunnostamaan. Asemarakennuksen suhteen ei ole päässyt tapahtumaan peruuttamatonta vahinkoa, mutta rautatieläisten asunnot ovat pitkään jatkuneen hoitamattomuuden seurauksena päässeet huonoon kuntoon. Veden äärellä sijaitseva punainen makasiini on asemarakennuksessa toimivan entisöintiliikkeen varastona, ja sitäkin kunnostetaan.

Rautatieläisten asuinalue sisältyy 1998 laadittuun sopimukseen valtakunnallisesti merkittävistä asema-alueista. Asemakaavaa tarkistettaessa rakennukset varustetaan sr-merkinnällä ja alueen historiallisen luonteen säilyttämistä korostetaan kaavan /s - merkinään liitettävien määräysoisin.

Asemarakennuksella on jo sr-merkintä, mutta kaavassa tontin raja on piirretty niin, että Asemanlahden puoleisen sisäänkäynnin luiskaportaat jäävät tontin ulkopuolelle mahdollisen liikennealueen alle. Tämä on ristiriidassa aseman luonteen kanssa julkisena, katulinjasta erilleen, omalle aukiolle sijoittuvana rakennuksena.

21 Entinen Peuran / Rauma-Repolan saha

Iisveden sijainti Pielaveden vesistöreitien varrella, laajojen uitto- ja rautatieyhteyksien äärellä oli sahateollisuuden kannalta ihanteellinen. Kauppias ja suurtilallinen Heikki Peura aloitti sahateollisuutensa Iisveden Asemalahden länsipuolella vuonna 1896. Peuran yritteliäisyys ja toimialojen kirjo laajeni asteittain, käsittäen lopulta Iisvedellä sahan lisäksi myllyn, lankarullatehtaan, tiilitehtaan, hiilipolttimon ja liikennöinnin höyrylaivoilla.

Peuran perillisten jälkeen Iisveden sahayhdyskuntaa tuli isännöimään Rauma-Repola, joka sulki laitoksen 1983.

Entisen saha-alueen rakennuksista suurin on kaksikerroksinen rullatehdas vuodelta 1912. Rakennus edustaa

korkeatasoista tiiliarkkitehtuuria, mutta huonosti kantavalla maalla se on lankkuvahvistuksista huolimatta painunut epätasaisesti, jolloin perustukset ovat repeilleet. Rakennuksen massaa on lisännyt puisten välipohjien korvaaminen betonilla 1950-luvulla.

Rullatehdas, siihen nähden suoraan kulmaan sijoittuva höyrykone- ja kattilahuone sekä tämän savupiippu 1920-luvulta on kaikki muurattu Peuran tiilitehtaan tiilistä.

Rullatehdas paloi 1987, mutta ulkoseinät ovat edelleen jäljellä. Saha-alueen jäänteisiin kuuluu myös mm. matala tiilinen konttori-paja-paloasema, laiturit, kuorimo - ja lajittelulaitos järven rannalla sekä massiivisia betoniperustuksia.

Alue on rakennusliikkeen omistuksessa. 1980- ja -90-lukujen noususuhdanteen vielä vallitessa laaditun asemakaavan mukaan rantamaille olisi muodostunut laajahko pientalovaltainen asuinalue. Suhdanteen taittuessa hanke hyllytettiin, ja maanomistuskin on muuttunut kymmenessä vuodessa. Menettely, jossa kaupunki hankkisi alueen omistukseensa ei ole täysin poissuljettu.

Luonto on hyvää vauhtia valtaamassa alueen laajoja päällystettyjä kenttiä: rakennetusta, nykyisellään hylätystä ympäristöstä viitteitä antaa kaasvain vain korkea savupiippu.

22 Kolikkoinmäki

Iisveden sahateollisuus laajeni 1896 perustetusta Peuran sahasta kolmen sahan ympärille vilkkaaksi yhdyskunnaksi, joka oli myös merkittävä liikennepaikka satamineen ja rautateineen. 1920- ja -30-luvuilla Iisveden teollisuusyhteisö oli paikkakunnan talouselämän merkittävä veturi.

Sahoille hakeutui toimeentulon perässä satoja ihmisiä. Sahoja ympäröivät maat kuuluivat pääosin Eevalan tilalle, jonka omistaja ei halunnut myydä maitaan tontti- vaan viljelymaaksi. Maita hankittiin ensin Saastamoinen Oy:n metsänhoitajan nimiin, joka sitten paa-

Kolikkoinmäen viehättävää asuinalueita.

lutti tilusten laidalta löytämänsä kivikkoisen, siten viljelykelvottoman kukkulan tonteiksi. Kolikkoinmäeksi kutsutulla alueella oli 1920-luvun vaihteessa vain muutama talo vuokratonteilla alueen etelälaidalla.

Kiivas rakentaminen alkoi 1924. Koska tonttimaasta oli pula ja sahatyöläisten toimeentulo tiukoilla, tuli tavaksi myydä osa tontista tuttavien rakennusmaaksi. Kokonaan myymättä vielä olleet tontit palstoitettiin sitten Kolikkoinmäen jo rakentunutta eteläosaa tiheämmin, joten pohjoisosan muuten mäkitupalaisperinnettä seuraileva asutus saavutti tiiviydessään kaupunkimaisia piirteitä.

Paikoin rakennukset kohosivat vain kolmen - neljän metrin päähän toisistaan kapean kujan molemmin puolin. Valtaosa rakennuksista on tehty vuoteen 1927 mennessä.

Kolikkoinmäellä on kaikkiaan viitisenkymmentä asuinrakennusta. Vaikka rakentamisen sijoittumista ohjasi lähinnä tonttijako ja talot tehtiin ilman suunnitelmapiirustuksia, alue muodostaa ehjän kokonaisuuden, sillä rakennusten mittakaava ja materiaalit samoin kuin tonttijako noudattavat yhtenäistä linjaa.

Tarvikkeita saatiin sahoilta työtä vastaan. Omin voimin rakennetut mökit käsittävät yleisimmin 1 tai 1 1/2 kerrosta: huoneen ja keittiön. Matalat ulla-kot olivat vain harvoin asuttuja. Jos rakennus olikin kaksikerroksinen, saattoi siinä olla päällekkäin kaksi eri asuntoa. Kellareita ei juuri tehty tai jos tehtiin, ne jäivät kaltevassa maastossa mataliksi osakellareiksi.

Oli aivan tavallista, että mökeissä, joissa oli vain yksi lämmitettävä huone, otettiin sesonkiaikana kausityöläisiä alivuokralaisiksi. Asumisolojen ahautta helpotti asunnoissa vietetyn ajan limittyminen, sillä monet kävivät vuorotyössä. Kotoa hakeuduttiin herkästi ulos tai kahvilaan, jollainen löytyi Kolikkoinmäeltäkin vilkkaimpina aikoina.

Vuoden 1977 seutukaavassa Kolikkoinmäki esitettiin suojeltavaksi. Suojelupäätöksen jälkeen alkoi vilkkaan peruskorjaamisen kausi, ja 1980-luvulla mökit saatiin kunnallistekniikan piiriin. Kaupunki hankki saman vuosikymmenen alkupuolella asunnon, jota ryhdyttiin kunnostamaan työläiskotimuseoksi. Asultaan 1950-luvun mukaisen tuvan, kamarin sekä 30-luvun huoneen käsittävä museo kokoelmineen on avat-

tu 1990-luvun alussa. Sekä museota että alueen muita taloja ylläpidetään normaalein kunnostustoimin.

Kolikkoinjärvi on mainittu Museoviraston selvityksessä Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt vuodelta 1993.

23 Venetsia

Venetsia Iisveden itäpuolella rakentui vuosisadan alkupuolella samaan tapaan kuin Kolikkoinjärvi. Venetsian rakennukset muistuttavat Kolikkoinjärven mökkejä, mutta alue on kokonaisuudessaan pienempi ja sijoittuu jyrkkään rinteeseen mäntymetsän ja rannan välille, sillä tonttimaata hankittiin mistä sitä sattui saamaan.

Venetsian kerroksellinen rakenne on parhaiten nähtävissä vedeltä käsin. Sijainti Iisveden rantatormällä oli huomattava etu alueen asukkaille. Kesällä työmatkat sahalle Asemalahden tuntuun kuljettiin soutaen aikana, jolloin 1962 valmistunutta autotieyhteyttä Karttulantieltä Venetsiaan ei vielä ollut.

Venetsian seitsemästä asuinrakennuksesta ainoastaan yksi on ympärivuotisessa käytössä, muut vapaa-ajan asuntoina. Rantarakentamisen poikkeuslupia on haettu silloin tällöin, mikä on merkki siitä, että alue elää ja on käytössä. Alueelle on tekeillä rantaosayleiskaava, johon voisi sisällyttää selkeitä rakennustapaohjeita ohjaamaan tulevia toimenpiteitä.

Venetsia on mainittu Museoviraston selvityksessä Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt vuodelta 1993. Kesällä 2000 vahvistetussa Sisä-Savon 4. seutukaavassa Venetsia on esitetty suojeltavana alueena (SR).

24 Mannilanpelto

1800-luvun lopulla alue lainehti Kaplaan suvun peltoina. Perinnönjaossa maat jaettiin kahden veljeksien kesken pääti-

Venetsia on tiivis ja viehättävä loma-asunto-alue.

laan, Hannukselaan sekä veljeksistä toiselle lohkaistuihin maihin, joihin mm. Mannilanpelto kuului. Lohkaistuista maista muodostuneen tilan päärakennus tehtiin Karttulantien varteen.

Muuttoliikkeen maaseudulta kasvaessa kirkonkylän liepeillä sijaitsevista rakennuspaikoista oli kova kysyntä. Kun Karttulantien varren päärakennus oli vielä Kaplaan suvun isännöimä, oli vuokrasopimukset tehty ainakin kolmesta ensimmäisestä tontista. Tilusten siirryttyä Mannisen suvulle vuokrasopimuksia tehtiin jo kymmenistä tonteista, ja vuoteen 1928 mennessä kaikki tontit oli vuokrattu.

Tonteille rakennettiin pieniä, pääasiassa huoneen ja keittiön käsittäviä mökkejä. 1930-luvulla alueella oli kaksikin kauppaa.

Meurmanin asemakaava vuodelta 1922 ulottui Mannilanpellolle asti, mutta sitä noudatettiin vain viitteellisesti. Mannilanpelto rakentui lyhyessä ajassa tiiviiksi työväen asuinalueeksi, jonka luonne on säilynyt näihin päiviin asti.

Alue sai vesijohdot 1984, minkä jälkeen useita asuntoja laajennettiin kuistin puolelle ajanmukaisten peseytymispaikkojen mahdollistamiseksi vaatimattomiin tiloihin. Nämä peruskorjaukset ovat luettavissa monien talojen julkisivuista.

Alueella on voimassa 1980-luvulla laadittu asemakaava, joka turvaa miljöökokonaisuuden säilymisen mutta sallii lisärakentamista. Asuinalueen pohjoispuolelle kaavailtu rautatien eritasoristeys, ns. Kaplaan alikulku, sivuasi toteutuessaan Mannilanpeltoa: liikennealueen luiskien edellyttämästä tilavarauksesta johtuen pari äärimmäistä taloa jouduttaisiin purkamaan.

25 Onnela

Rakennusajankohta ja alkuperäiset omistajat eivät ole tiedossa. Talo lienee peräisin 1800-luvun loppupuolelta, jolloin sitä omisti ainakin Kymi Oy, jolla oli laajoja metsäalueita lähistöllä. Vuosisadan vaihteen tienoilla tiettävästi Belgiasta Suomeen muuttanut eläinlääkäri Debryn- Oubootter osti Onnelan asunnokseen toimiessaan Suonenjoella virassa.

Suomen itsenäistyttyä laki kielsi ulkomaalaisia omistamasta kiinteistöjä maassamme, joten talo vaihtoi omistajaa ja eläinlääkäri perheineen muutti paikkakunnalta. Onnelan komea, joelle vievä kuusikuja on istutettu eläinlääkärin aikana.

Talo oli aikaisemmin hirsipintainen ja punamullattu ja katteena oli päre. Lautavuoraus ja tiili ovat ilmeisesti 1900-luvun alkupuolelta. Onnela on hyvä esimerkki vauraasta savolaisesta maalaistalosta. Kuusiaitoineen se muodostaa voimakkaan elementin avarassa peltomaisemassa.

Onnelan alueella ei ole asemakaavaa. Talo ei vuosiin ollut asuttu, mutta uudet omistajat ovat hiljattain asettuneet rakennukseen; remontti on käynnistetty ja ulkomaalaus aloitettu.

26 Kopola

Meijerin ja kotitalousoppilaitoksen välissä sijaitseva Kopolan tila on mainittu jo 1672 maarekisterissä ja nykyinenkin päärakennus on ollut olemassa ainakin 1870-luvulla.

Tilaa pitkään hallinneelta Koposen suvulta nimensä saanut Kopola oli 1800-luvulla kylän keskuspaikkoja. Siellä on pidetty kievaria, istuttu käräjiä, ja kopolalaiset ovat kuljettaneet postia Rautalammin ja Leppävirran välillä.

Kopolan talouskeskus maineen päätyi 1930-luvun pakkohuutokaupassa rautalampilaiselle Jalkasen suvulle. Komea, alunperin hirsinen talonpoikaistalo oli saanut ulkokuokrauksen laudoista jo ennen siirtymistään Jalkasille. Uudet omistajat verhosivat pärekaton pellillä. Rakennuksessa on ollut pihan puolella molemmissa päissä sisään vedetyt kuistit, mikä on harvinaisen piirre talonpoikaistalossa. Kuisteista vain toinen on enää näkyvissä.

Kopolan maat kuuluvat Suonenjoen kaupungille, vain asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen ovat säilyneet suvulla. Talo on asumattomana pahoin rapistunut, pihapiirin aitta ja navetta näyttäisivät olevan paremmassa kunnossa. Kevyen liikenteen tie halkoo rakennusten rajaaman pihapiirin. Kopolan alueella ei ole asemakaavaa. Keskustaajaman rakennuspaineet kohdistuvat kaupungin tälle laidalle.

27 Sammaltalo, entinen Sammalseinän koulu

Joen itäpuolelta puuttui koulurakennus ennen 1920-lukua, joten koulua pidettiin kiertokouluna suurimmissa taloissa. Kun kyliltä muutti enemmän väkeä keskusta, oppilasmäärät kasvoivat ja uusien koulujen rakentaminen oli perusteltua.

Sammalseinän koulu rakennettiin 1924 vanhan Kuopiontien varrelle valtakunnallisen Kansakoulujen piirustus-

toimiston suunnitelmilla. Hirsirunkoon tuli pystylautaverhous peiterimoin, luonnonkiviperusta ja vihreä peltikatto.

Ensin luokkahuoneita oli vain alakerrassa, mutta 1930-luvun alussa yläkerran veistosalista tehtiin alakoulun luokka. Koillispäädyn lasiverantaeteinen on samoilta ajoilta. Rakennuksen mielenkiintoinen porrashuone lienee saanut nykyisen muotonsa, kun portaan paikkaa vaihdettiin toisen kerroksen luokkahuoneita perustettaessa. Koulun yhteydessä oli opettajien asuntoja 1970-luvulle, jolloin ne otettiin yhteisiksi koulutiloiksi.

Sammaltalolla käytiin peruskoulun ala-astetta vuoteen 1988 saakka, kunnes Kopolanpellolle valmistunut uusi koulurakennus otettiin käyttöön ja vei Sammalselän koulun nimen mennessään.

Taloa remontoitiin vuodesta 1990, seuraavana vuonna se otettiin käyttöön kaupungin omistamana harrastetilana, joka on osoittautunut erittäin suosituksi. Myös leirillinen kansainvälisiä vapaaehtoistyöntekijöitä on osallistunut kunnostukseen, mihin tämän tyyppinen kohde onkin ihanteellinen. Talourakennuksen katto korjattiin vuonna 1999, lähitulevaisuudessa ollaan järjestämässä talourakennuksen maalausta ja saunan korjausta. Uusi työleiri on mahdollisesti vireillä.

28 Maamieskoulu: vanha päärakennus ja kaksi sivurakennusta

Maamieskoulu perustettiin maamiesseurojen aloitteesta tyydyttämään Pohjois-Savon maanviljelijöiden koulutuksen tarvetta. Vuonna 1920 Suonenjoen kunta lupasi Heikkilän tilan maat maamieskoululle. Rakennuttajana toimi koulun kannatusyhdistys.

Länsi-Savon maamieskoulun päärakennus valmistui 1924 mutta alkoi jo seuraavana vuonna käydä ahtaaksi, kun juuri perustettu emäntäkoulu aloitti samoissa tiloissa.

Maatalousministeriö myönsi 1928 koulun kannatusyhdistykselle lainan, jolla rahoitettiin kahden sivurakennuksen tekemisestä koituvia kuluja. Sivurakennukset tulivat emäntäkoulun ja maamieskoulun asuntolan käyttöön.

Rakennukset edustavat rauhallista 1920-luvun klassismia. Suunnittelija, arkkitehti Kerttu Rytkönen oli tehnyt vuosikymmenen alussa opintomatkan Norjaan, samoin koulun kannatusyhdistys oli lähettänyt sihteerinsä tutustumaan vastaaviin oppilaitoksiin Tanskassa.

Päärakennuksen ensimmäinen, toteutumaton luonnos sisältää hyvin harvoja elementtejä ja on siten vielä selvä-

Entiselle Sammalselän koululle on löytynyt rakennukseen sopivaa toimintaa.

Suonenjoen maatalousoppilaitoksen vanhan päärakennuksen suunnitteli arkkitehti Kerttu Rytönen.

piirteisempää klassismia kuin toteutus, jossa mm. aukotus on monimuotoisempaa. Hirsirunkoinen päärakennus oli uutena ensin vuoraamaton ja nykyistä enemmän norjalaisvaikutteinen; se oli käsitelty ulkoa keskiruskealla puunsuoja-aineella, päädyissä oli norjalaistyylliset avokiuistit.

Alkuperäinen asu säilyi melko hyvin vuoden 1979 peruskorjaukseen saakka, ulkovuoraus on 1930-luvulta. Ulkoväreinä on nyt päärakennuksessa vaalea keltainen ja sivurakennuksissa hiekanruskea. Peruskorjauksessa tilajakoa ja vanhaa sisäväritystä muutettiin. Myöhemmin mm. päätyjen kiuistit kokivat muutoksia.

Sivurakennuksista erityisesti pohjoisen eli emäntäkoulun tilojen käyttötarkoitusta on vuosien varrella vaihdettu. Maamieskoulun asuntolana toimineen eteläisen sivurakennuksen muutokset ovat koskeneet lähinnä sisäväritystä ja pienempiä rakennusosia. 1980-luvulla emäntäkoulun rakennuksesta tehtiin asuntola oppilaitoksen muutettua uusiin tiloihin.

Suonteen rannalla sijaitsevat rakennukset ovat osa laajempaa kokonaisuutta, joka on muodostanut symmetrisen klassistisen sommitelman mutta ei enää hahmotu selkeästi 1980-luvun lisärakentamisen siirrettyä painopistettä. Rakennusten rajaamalle sisääntuloaukiolle saavutaan aukeaa peltomaisemaa halkovaa koivukujaa pitkin.

Rakennukset ovat Pohjois-Savon ammattiopiston käytössä. Päärakennusta sekä entistä emäntäkoulua on kun-

nostettu sisältä 1990-luvun alkupuolella. 1988 lisärakentamisesta käydyssä arkkitehtikilpailun yhteydessä saatiin suunnitelmat emäntäkouluun tehdyn laajennusosan kattokorkeuden muuttamisesta niin, että se vastaisi kyseisen sivurakennuksen alkuperäistä kattokorkeutta. Tämä toteutettiin 1994.

29 Harjun pappila

Suonenjoen seurakunnalla oli 1800-luvun loppupuolella kirkkoherran ja pöytäjänpöytävirat. Seurakunta hankki Harjunniemen tilan 1869 virkataloksi pöytäjänpöytäviralle, joka ensin majoiettiin Harjunniemen vanhaan taloon. Uusi päärakennus saatiin 1890-luvulla.

Lounaaseen viettävällä niemellä Suonteen rannalla sijaitseva Harjun pappila on Suonenjoen ainoa säilynyt pappila ja harvoja vanhan ulkoasunsa säilyttäneitä 1800-luvun rakennuksia ympäristössään, joten se on sekä rakennushistoriallisesti että historiallisesti merkittävä. Tontin täysikasvuisten kuusten korkuiset aidat ovat jyrkää elementti avarassa peltomaisemassa.

Harjunniemi oli tyhjillään pitkään, 1960-luvulta vuoteen 1979, jolloin Suonenjoen sotaveteraanit vuokrasivat seurakunnan omistaman rakennuksen kesänviettopaikakseen. Siitä lähtien on suoritettu perusteellista kunnostusta vapaaehtoistyönä. Ulkomaalaus on uusittu 1984 - 85. Aikaisemmin valkean pappilan värinä on nyt aavistuksen punertavaan vivahtava beige.

Harjunniemessä oli vielä 1970-luvun alussa kaikkiaan kuusi ulkorakennusta, joista on edelleen jäljellä kuusi-aidan ulkopuolelle jäävä punainen hirsiaitta. Sotaveteraanit rakensivat 1980-luvulla rantasaunan pappilan luoteispuolelle, ja myös näkymiä rannan suuntaan on avattu.

1990-luvun aikana pihapiiristä on poistettu huonokuntoinen rakennelma ja hirsiaitta on saanut uuden katteen. Rakennus säilyy kesäkäytössä. Sisä-Savon 4. seutukaavassa Harjun pappila on merkitty suojeltavaksi kohteeksi (SR), sillä se ei sisälly asemakaavoitettuun taajama-alueeseen.

Harjun pappila on ainoa laatuun Suonenjoella ja säilyttänyt kauniisti vanhan ulkoasunsa. Kuva Sirpa Sivonen.

30 Vanhamäki

Jauhojärven läheisyydessä, muutaman kilometrin päässä Suonenjoen keskustasta sijaitsi kunnalliskoti jo ennen nykyistä rakennusta. Se paloi 1932 ja tilalle rakennettiin uusi 1920-luvun klassistiseen tyyliin, jonka selväpiirteisenä edustajana tämä valkoinen kivirakennus on yksi Suonenjoen harvoista.

Kauniissa rinnemaisemassa sijaitseva pihapiiri käsittää lisäksi asuin- ja ulkorakennuksia useilta eri aikakausilta, vanhaa puustoa, puutarhakasvillisuutta sekä viljeltyjä maita.

Vanhamäki on Mannerheimin lastensuojeluliiton toimintakeskuksena. Luomutilalla on monipuolista leiritointia, joten rakennuksia ylläpidetään ja käytetään. Rakennuksista on 1990-luvulla kunnostettu navettaa liikuntatilaksi, tallia sekä pientä 1930-luvun asuintaloo.

Vanhamäen toimintakeskuksen päärakennus edustaa 20-luvun klassismia. Rapatut julkisivut ovat niukasti koristellut ja säännölliset.

Ideointi

Kohdistus

Kulttuuriympäristöohjelmien tavoitteena on vahvistaa ja välittää tietoisuutta paikkakunnan nykyistä ilmettä muovaavista rakennuskohteista ja ympäristökokonaisuuksista sekä niiden kehitysvaiheista. Toisaalta tavoitteena on ollut tuottaa ideoita lähiympäristön kehittämiseksi sekä sen mielenkiintoisten piirteiden nostamiseksi esille.

Ohjelman laatineen harjoittelijan taustasta johtuen - tekijä on maisema-arkkitehtipiskelija, jonka koulutus suunnittelijaksi on viimeisten vuosien aikana suuntautunut rakennusten sijasta niiden välille jääviin kaupunkitiloihin ja muihin ulkoympäristöihin - tulevaisuuden tähtäävä ideointi onkin kohdistunut julkisiin ulkoympäristöihin.

Aineisto

Tekijä on tutustunut Suonenjoen historiaan, kaupungin maankäyttöä koskevaan aineistoon: mm. eri tasoihin kaavoihin, Savon kanava-hankkeeseen, joka toteutuessaan muuttaisi oleellisesti Suonenjoen vartta, Tielaitoksen hankkeisiin, kaupungin strategisiin listauksiin viheralueiden kehittämisestä sekä suunnitelmaan Suonenjoen jokialueen kehittämisestä.

Asukaskysely

Työn alkupuolella kartoitettiin paikallisten näkökantoja ja toiveita keskustelutilaisuudessa, jossa olivat paikalla kaupungin puolelta Veijo Turkki ja Marjatta Taipale sekä kohdealueen kaupunginosayhdistysten: Suonenjoki- ja Iisvesi-seurojen sekä Kolikkoinmäen kylätoimikunnan jäseniä.

Yhdistysten kautta lähetettiin asukaskysely, johon vastauksia tuli 33 % (12 kpl). Kyselyssä selvitettiin, kuinka asukkaat kokivat arkiympäristönsä; Suonenjoen keskustaajaman, Iisveden ja Venetsian rajaaman alueen.

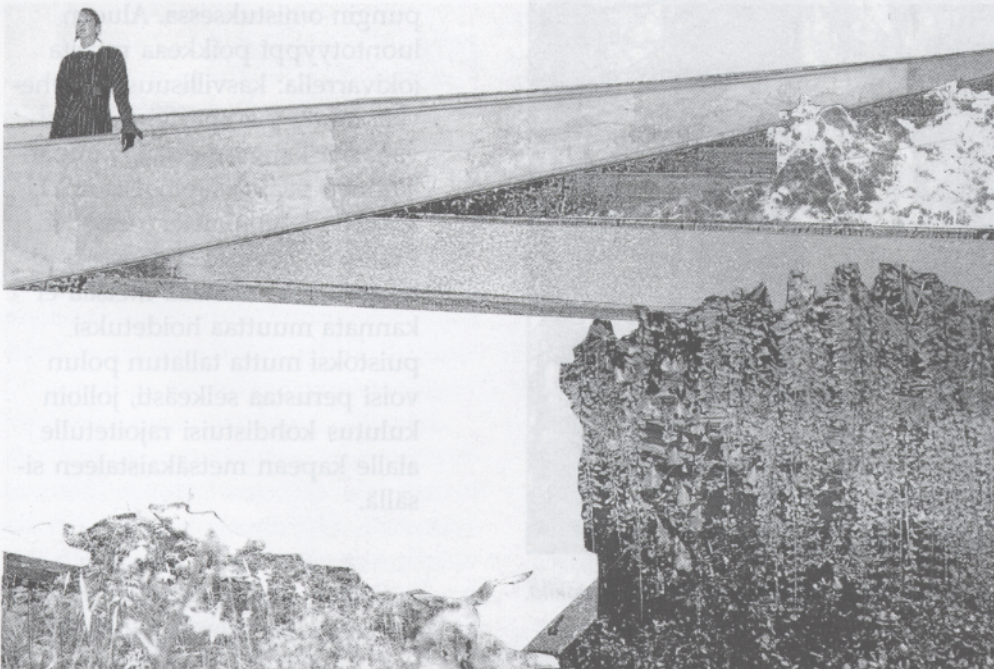
Kyselyn tuloksia yleistettynä:

- Luonteenomaisimpina piirteinä mainittiin pinnanmuotojen ja vesistöjen muodostama, vaihteleva, pienipiirteinen ja selkeästi suuntautunut maisema.
- Ylivoimaisesti viehättävimpinä pidettiin Kolikkoinmäen ja Venetsian työläiskotiyhdyskuntia, jotka spontaanisti muodostuneina kokonaisuuksina ovatkin haaste ammattisuunnittelijoille. Myös rautatieläisten asuinalueet ja asemantienoot sekä jokivarsi mainittiin. Alueiden arvo on nykyisin hyvin tiedostettu: niitä on kuvattu tarkemmin kohdassa "inventoidut kohteet".
- Luotaantyöntäviksi koettiin hylätyt, hoitamattomat kohteet, joissa ihmisen työn jälki nyt rapistuu sekä uuden keskustan hallimaiset liikerakennukset.
- Rakennettua ja luonnonmukaista ympäristöä sekä toisaalta ulkoalueiden hoitoa selvitettäessä korostui alueiden eriarvoisuus: "takamaat jäävät hoidotta".
- Lähes kaikki vastaukset olivat myönteisiä talkootyölle yhteisen ympäristön parantamiseksi, mutta edellytettiin myös, että hankkeet olisivat selkeästi määriteltyjä ja organisoituja.

Valoja ja varjoja korostamalla ja pintoja struktuureihin pilkkomalla tavoitellaan vaikutelmaa kineettisestä liikkeestä.

- Suonenjoen aseman alikulkutunnelin (jalankulkijoille) ehostaminen pinnoitteella, joka kolmiulotteisena tuo elävyyttä kolkkaan tunneliin. Ratapiha-alue jakaa Suonenjoen keskustan kahtia : uuteen ja vanhaan keskustaan. Jalankulkijan lyhin tie uudesta hallinnollisesta keskustasta vanhan keskustan kaupunkimaisempaan miljööseen käy tunnelin kautta.
- Hypoteettisena ajatuksena entisellä **Peuran saha-alueella** sijaitsevien suurien altaiden ja kourujen muodostamien betoniperustusten hyödyntäminen modernin puiston kovina rakenteina. Tämä tosin on perusteltua vain, jos alue laajemmalti otetaan käyttöön, sillä perustettu puisto edellyttäisi jatkuvaa hoitoa.

Maavalli ryhdistää Mansikkaraitin tilanmuodostusta ja rajaa yritystontteja

- **Mansikkaraitin pienteollisuusalueen** siistiminen ja tonttien ajoväylälle rajautuvan ilmeen yhdenmukaistaminen on mainittu kaupungin vihersuunnitelman tavoitelistauksissa. Ideoin siihen alustavasti maavallia, joka luiskiltaan sopivasti profiloituna ja muotoiltuna ryhdistäisi raitin tilanmuodostusta ja toimisi toisaalta jyrkänä, tontteja rajaavana aitana.

Maavallin tulevan hoidon kannalta on oleellista se, millaisesta maa-aineksesta se perustetaan. Riittävän niukkaravinteisessa maaperässä vallille aluksi kehittyvä, näyttymäinen kasvipeite säilyisi jopa vuosia ennen kuin ensimmäinen raivauskerta tulisi ajankohtaiseksi.

Kostea metsää Mansikkakujan ja Kimpan välillä.

- **Mansikkaraitin pienteollisuus- ja yritysalueen takana sijaitseva ranta** on suurimmaksi osaksi kaupungin omistuksessa. Alueen luontotyyppi poikkeaa muista jokivarrella: kasvillisuus on rehevää, mutta pienipiirteistä kuusi-valtaista kangasmetsää, Kimpanlammen päässä suomaista ja Yläkoskella lehtomaista. Joessa on kyseisellä osuudella runsasta vitakasvustoa. Kostea metsää ei kannata muuttaa hoidetuksi puistoksi mutta tallatun polun voisi perustaa selkeästi, jolloin kulutus kohdistuisi rajoitetulle alalle kapean metsäkaistaleen sisällä.

Lisäksi:

- **Kolikkoinmäen takaa Kinnulannien suuntaan Eevalan metsässä kulkevan entisen ratapohjan pitämistä** avoimena kannattaisi jatkaa, sillä se on luonteikas kävelytie. Kulttuuriympäristöohjelmaan rajatulla alueella on vain vähän kasvillisuuden reu navyöhykkeitä, avoimen ja metsäisen alueen vaihettumisympäristöjä, jollaisena raivattu väylä myös voisi toimia. Maapohja on kaupungin omistuksessa.
- **Iisvedellä Rukolan kaupan ja Asemalahden välillä sijaitsevan , palaneen työväentalon portaat** voisi ottaa esille niin, että avattaisiin vain paikalle johtava kaipa polku ja rappusten ympäriltä pieni suorakulmainen ala. Portaat olisivat ikään kuin metsän tiheästä massasta koverretussa tilassa, "huoneessa" . Alue ei ole kaupungin omistuksessa (työväentalonpuisto on tosin käsitteenä olemassa), mutta esitetty menettely ei vaadi kovin mittavia toimia. Sen voisi toteuttaa, vaikkei paikan pitkän tähtäimen tulevaisuudesta olisi tietoa.

Kaksi edellä mainittua kytkeytyvät Iisveden kiehtovaan menneisyyteen merkittävänä liikenne- ja teollisuuspaikkana.

- Jokialueen kehittäminen melontareitinä on ollut esillä. Joki on pieni-piirteinen ja merkitykseltään lähinnä paikallinen. "Kehittämisen" voisi aloittaa parantamalla tiedotusta: jokivarren monipuoliset, vaihtelevat ympäristöt eivät ole tuttuja monille paikkakuntalaisillekaan. Rakenteita ei tarvittaisi ensimmäisessä vaiheessa.
- Ympäristöä parantavien hankkeiden järjestelyn ja koordinoinnin merkeissä voisi viritellä yhteistyötä oppilaitosten, esim. ammattikorkeakoulujen kanssa.
- Rakennuksen omistaja on aina vastuussa omaisuutensa kunnosta ja kunnostuksesta.

Kulttuuriympäristön hoito

Lainsäädäntö ja sopimukset

Kulttuuriympäristön kohteiden suojeleminen tulisi ensisijaisesti hoitaa jo maankäytön suunnittelun yhteydessä. Valtaosa rakennusperinnön suojelesta Suomessa tapahtuukin kaavoituksen keinoin, jolloin kunnat ovat avainasemassa toteuttaessaan maankäyttö- ja rakennuslakia. Rakennussuojelelaki on tarkoitettu erityislaiksi kaavoituksen keinoja täydentämään. Kun kaavoja laadittaessa on käytössä riittävät kulttuuriympäristöjen inventoinnit, voidaan kaavaratkaisuissa ottaa huomioon valtakunnallisesti, seudullisesti ja paikallisesti arvokkaat kohteet.

Suomi on allekirjoittanut rakennusperinnön säilymistä edistäviä kansainvälisiä sopimuksia, joista tiedottamista tulisi lisätä, sillä vasta suodattuaan paikallistason toimintaan niiden merkitys konkretisoituu.

- Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta pyrkii luomaan yhtenäisen järjestelmän yleismaailmallisesti arvokkaan kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi. Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1987. Sopimukseen perustuvassa, UNESCO:n maailmanperintökomitean pitämässä kohdeluettelossa on mukana kohteita myös Suomesta.
- Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelemaan koskevan yleissopimuksen (Granadan sopimus vuodelta 1985) osapuolet sitoutuvat edistämään historiallisesti, taiteellisesti, tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti tai teknisesti huomattavan mielenkiintoiset rakennukset ja rakenteet sekä kaupun-

ki- ja maaseuturakennusten ryhmät sisältävän rakennusperinnön säilymistä. EU-jäsenyytensä myötä Suomi hyväksyi tämän Euroopan neuvoston yleissopimuksen.

- ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) on antanut useita suojeluperiaatteita koskevia julistuksia, 1980-luvulla mm. Firenzen julistuksen historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelesta sekä julistuksen historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelesta.
- Kulttuuriympäristön hoito sisältyy myös YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin asiakirjassa Agenda 21 vuodelta 1992 määriteltyihin kestävä kehityksen mukaisiin tavoitteisiin. Siinä paikallishallinnon viranomaisia ja yhteisöjä kehoitetaan luomaan oma versionsa kestävä kehityksen periaatteen toteuttamisesta, paikallisagenda 21.

Jatkuva hoito

Kulttuuriympäristön hoito laajasti ymmärrettynä käsittää jo olemassa olevien kohteiden säilyttämisen turvaamalla niiden käytön jatkuminen tai etsimällä uusia käyttötapoja, rakennusten ympäristön ja uudisrakentamisen asiantuntevan suunnittelun, oikeat ja oikein ajoitetut korjaustoimenpiteet sekä jatkuvan kunnossapidon.

Maan- ja rakennusten omistajat ovat avainasemassa ja ensisijaisesti vastuussa omaisuutensa hoidosta. Kunnat vastaavat rakennusperinnön hoidosta omalla alueellaan, alueelliset ympäristökeskukset ja maakuntamuseot edistävät rakennusperinnön hoitoa maa-

kunnan alueella. Valtakunnallinen asiantuntija kulttuurihistoriallisesti merkittävän ympäristön hoidossa ja suojelussa on museovirasto.

Kuntien välineitä kulttuuriympäristön hoidon tehostamiseksi ovat kaa-voitus, rakennusvalvonta ja ympäristökatselmukset, kulttuuriympäristön hoito-ohjelmat sekä tiedotus, neuvonta ja opastus.

Kansalaisten omaehtoisella toiminnalla on usein huomattava merkitys rakennusperinnön säilymisen kannalta. Kansalaisjärjestöjen toiminta luo vuorovaikutteista osallistuvaa paikallisuutta, joka laajentaa yleistä tietoisuutta kulttuuriympäristön merkityksestä.

Tietoa vanhojen rakennusten korjaamisesta

Neuvovia tahoja Pohjois-Savossa

- Kunta: rakennustarkastaja
- Pohjois-Savon ympäristökeskus, alueiden käytön yksikkö: arkkitehti
- Kuopion kulttuurihistoriallinen museo: korttelimuseon intendentti
- Museoviraston rakennushistorian osaston tutkijat
- Rakennuskulttuurikeskus Lastu Lapinlahdella: tietoa korjausrakentamiseen soveltuvista materiaaleista ja työtekniikoista sekä restauroinnin ammattilaisten yhteystietoja

Palveluja on tarjolla Lastun rakennuksen ohella sähköisesti tietoverkossa sekä Honkaharjulla, missä toimii Lapinlahden työpajayhdistys ry:n Ekotori.

Lisätietoja:

<http://www.saunalahti.fi/lastu2/Rakennusalan tietopalvelukeskus.htm>

- Museoviraston laatima, lähinnä puurakennusten kunnostamiseen tarkoitettu korjauskorttisarja sisältää kokoavan yleiskortin sekä kortit yksittäisten rakenneosien (laudoitus, kattotyypit, aukotus, materiaalit) ja toisaalta laajempien kokonaisuuksien (puukau-

punkien pihat ja aidat) korjauksen tueksi.

Tukijärjestelmiä

Kaikkien tukien saamisen edellytyksenä on, että kunnostus- ja ylläpitotoimet toteutetaan niin, että se tukee kohteille ominaista, alkuperäistä ilmettä.

Yhteiskunnan tuki kulttuuriympäristön hoitoon ja rakennusten ylläpitoon

- Avustusten hakuaika on yleisimmin syksyllä, jolloin päätökset seuraavan vuoden määrärahoista tehdään.
- Avustuksia myöntävät useat viranomaistahot. Korjausavustuksia voi hakea ja saada usealtakin viranomaiselta samaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen korjausta varten, mutta avustusten yhteenlaskettu määrä ei saa ylittää 50 % korjauskustannuksista.
- Moninaisesta tuki- ja hakujärjestelmästä ei kannata hermostua, sillä hallintomenettelylain perusteella viranomaiset ohjaavat avustushakemukset taholle, jolle niiden käsittely kuuluu.
- Rakennustyyppi, käyttö ja omistajayhteisö vaikuttavat oleellisesti siihen, mitä korjausavustuksia kannattaa hakea.

Omalta kunnalta voi hakea tukea

- Perusparannukseen: yhteisön perusparannuslainaa tai aravalainaa
- Peruskorjaukseen: korkotukilainaa
- Korjausavustusta

Lisätietoja saa kunnan asuntoviranomaisilta sekä Valtion Asuntorahastosta.

Alueelliset ympäristökeskukset

- Rakennusperinnön hoitoon suunnatut avustukset kohdistetaan kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten kunnostamiseen
- Avustusten suuruus on enintään 50 % toimenpiteiden kustannuksista, ja avustusten on turvattava kohteiden säilymistä.

Avustuksen saamisen yleisiä ehtoja

- Korjaukset toteutetaan rakennuksen ominaisluonne ja historiallinen aitous säilyttäen museoviraston korjauskorttien ohjeita noudattaen.
- Suositetaan jo olemassa olevan rakenteen kunnostamista; rakenteita tulee uusia vain, jos niitä ei ole mahdollista enää kunnostaa.
- Perinteisten työmenetelmien, rakenteellisten ratkaisujen ja alkuperäisten tai niitä vastaavien materiaalien käyttö.

Yksityiset voivat hakea ympäristökeskukselta avustusta

- Ulkorakenteiden: katon, ulkoseinien, perustusten, kantavien rakenteiden, ikkunoiden ja ovien korjauksiin, jotka toteutetaan niin, että kulttuuri- ja rakennushistoriallisia arvoja pyritään säilyttämään
- Selvityksiin, joita kulttuurihistoriallisten kohteiden säilyttäminen edellyttää sekä valtakunnallisiin tiedotus- ja muihin projekteihin.

Kunta voi lisäksi hakea ympäristökeskukselta avustusta

- Kohteen hankkimiseksi kunnalle, ellei suojelua voi muilla tavoin turvata

Hakemuskaavakkeita ja lisätietoja saa Pohjois-Savon ympäristökeskuksesta.

Opetusministeriön avustukset jaetaan museoviraston ja Suomen Kotiseutuliiton kautta

Museoviraston entistämisasiavustuksilla tuetaan

- Rakennussuojelulailla suojeltujen sekä autiokirkkojen tai niihin verrattavien rakennusten tai muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten entistämistä, konservointia, kunnostamista tai historiallisen asun palauttamista.
- Avustusta voidaan myöntää yksityisille ja yhteisöille mutta kunnille vain, jos kohde on rakennussuojelulain nojalla suojeltu.

Avustuksen saamisen ehtoja:

- Rakennuksen tai alueen ominaisluonne ja historiallinen aitous säilyy
- Korjauksessa toteutetaan niin pieniä muutoksia kuin vain mahdollista
- Käyttö sopeutetaan rakennuksessa jo oleviin tiloihin
- Käytetään perinteisiä korjausmenetelmiä ja rakenteellisia ratkaisuja sekä alkuperäisiä tai niitä vastaavia materiaaleja.

Kyseistä avustusta ei myönnetä rakennuksen perusparannukseen (lisälämmöneristys, vesijohto, viemäri, sähkö ym.)

Suomen Kotiseutuliiton avustuksilla tuetaan

- Seurojen, yhdistysten ja säätiöiden omistamien, vapaaseen kansalaistoimintaan tarkoitettujen seurantalosten korjaamista, siihen liittyvää selvitys- ja tarkastustyötä sekä valistusta.

Paikalliset kotiseutuyhdistykset ovat laajentaneet toimenkuvaansa kotiseututyöstä myös rakennettua kulttuuriympäristöä ja maankäytön suunnittelua koskeviin kysymyksiin. Paikallisten yhdistysten keskusjärjestönä on Suomen Kotiseutuliitto.

Avustusta myönnettäessä kiinnitetään erityistä huomiota rakennuksen kulttuurihistorialliseen arvoon sekä koontumistilojen tarpeellisuuteen alueen väestön vapaa-ajan kansalaistominnan kannalta.

Ehtoja

- Korjaus on suunniteltava ja toteutettava lähtökohtana olevan, usein vanhan rakennuksen ehdoilla, perinteisin rakennusmenetelmin ja materiaalein.
- Korjauksella parannetaan rakennuksen käyttökelpoisuutta mahdollisimman pienin muutoksin.
- Seurantaloihin perinteisesti kuuluvaa näyttämöä ei saa purkaa eikä kulttuurille tarkoitettuja juhlasaleja pidä muuttaa liikuntatiloiksi.

Hakuaika on vuosittain syyskuun loppuun.

Hakuaavakkeita ja ohjeita: Oy Edita Ab Helsinki, Suomen Kotiseutuliitto Helsinki, Opetusministeriö Helsinki

Työministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön avustukset jaetaan työvoima- ja elinkeinokeskusten kautta

- **Investointiavustus julkisille yhteisöille** voidaan myöntää kohteisiin, jotka korjauksen jälkeä jäävät yleishyödylliseen käyttöön. Edellytyksenä on myös, että korjauksen jälkeen syntyy uusia työpaikkoja.
- **Kotitaloustyön väliaikainen tuki asunnon kunnossapitoon tai peruskorjaukseen** voidaan maksaa elinkeinorekisteriin merkitylle yritykselle.
- **Avustus perinneympäristön vaalimiseen yksityiselle** esim. tuuli- ja koskimyllyjen, latojen, aitojen tai muiden maisemallisesti arvokkaiden rakennusten korjaamiseen.
- **Maatalouden ympäristötuen erityistuki:** perinnebiotoopin, arvokkaan viljelysmaiseman tai luonnon monimuotoisuutta ilmentävän kohteen vaalimiseen.

TE-keskukselta haettavat korkotukilainat

- **Asuinympäristön parantamiseen**
- **Kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaiden rakennusten peruskorjaukseen** (lähinnä ulko- tai kantavien rakenteiden korjaus)

Lisätietoja: Pohjois-Savon TE-keskus

Yksityisen työnantajan verohelpotus korjaustöistä maksettaviin palkkoihin

Lisätietoja : kunnan verotoimisto

Säätiöt ja rahastot

Säätiöt ja rahastot voivat myös myöntää rahaa arvokkaan rakennuksen korjaukseen. Apurahat myönnetään yleensä yksittäiselle ihmiselle tai työryhmälle ja niiden hakuajoista kuulutetaan lehdistä. Kattavin apurahaverkosto on Suomen kulttuurirahastolla, jonka maakuntarahastot myöntävät apurahoja maakunnassa tapahtuvaan tutkimus- ja kehittämistyöhön. Eri maakuntarahastojen hakuaajat vaihtelevat.

Lisätietoja: Suomen kulttuurirahasto, Helsinki, p. 09-602 144

EU- rahoitus

EU:n hankerahoituksessa maakunnat ovat merkittäviä yksiköitä, sillä unionin näkökulmasta Eurooppa muodostuu alueista ja niiden välisistä yhteyksistä.

Itä-Suomessa: Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa toteutetaan vuosina 2000 - 2006 EU:n tavoite-1 – ohjelmaa. Pohjois-Savossa ohjelmaa toetutetaan laajana yhteistyönä Pohjois-Savon liiton johdolla kehittämis-, koulutus- ja investointihankkeihin. Rahoitus muodostuu EU:n rakennerahastoista sekä kansallisesta valtion vastinrahasta.

Hankkeen saaminen EU-rahoituksen piiriin edellyttää tiivistä yhteistyötä alueella ja keskushallinnossa: aluehallinnossa mahdollisia yhteistyökumppaneita ovat mm. Pohjois-Savon ympäristökeskus, Pohjois-Savon Työ- ja elinkeinokeskus (TE-keskus) ja Pohjois-Savon liitto.

Kulttuuriympäristöhankkeet voivat verkottuneina edistää laajempien toimenpidekokonaisuuksien tavoitteita. EU:n rakennerahastojen tavoite-1-ohjelmasta tukea hakevia hankkeita arvioidaan mm. syntyvien ja säilyvien työpaikkojen perusteella.

Tavoite-1-ohjelmaan kuuluvissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa EU-rahoituksen osuus on keskimäärin 50 % hankkeen kokonaisrahoituksesta. Hakijan on aina osallistuttava myös itse hankkeen kustannuksiin rahallisella, työ- tai muulla panostuksella. Hankkeesta on myös tiedotettava aktiivisesti.

EU:n rakennerahastojen tuet on kohdistettu neljään toimintalinjaan.

- **Toimintalinja 1: painottuu yritystoiminnan kehittämiseen** mm. tuella seutu- ja kuntatasolla sellaisia organisaatioita, jotka aktivoivat mm. paikallista yritystoimintaa ja matkailun tarvitsemää infrastuktuuria.

- **Toimintalinja 2: osaamisen vahvistaminen ja työvoiman valmiuksien parantaminen.**

Tuetaan mm. koulutuksen ja työelämän yhteistyötä, verkostoitumista, yrittäjyyskasvatusta sekä alueen kulttuuristen erityispiirteiden vahvistamista ja niiden hyödyntämistä elinkeinoelämän kehittämisessä.

- **Toimintalinja 3: maaseudun kehittäminen.**

Tavoitteena on mm. edistää paikallista yhteistoimintaa ja aloitteellisuutta, parantaa maaseudun houkuttelevuutta (paikkakunnan identiteetti) sekä kehittää fyysistä infrastruktuuria ja palve-

luja. Tuetaan mm. maaseudun kulttuuriperinteen ja sen muovaamien ympäristöjen säilyttämistä ja parantamista sekä monimuotoisen elinkeinorakenteen kehittämistä maaseudulle.

- **Toimintalinja 4: rakenteiden ja hyvän ympäristön – sekä luonnon- että rakennetun ympäristön – kehittäminen.**

Hoitotoimenpiteiden tulee tukea erityisesti itäsuomalaisen ympäristön omaleimaisuutta. Itseisarvonsa lisäksi kulttuuriympäristön kunnostus vaikuttaa myönteisesti alueelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Keskeistä tuettavaa toimintaa on mm. vauriointuneen ympäristön ennallistaminen, kulttuurisesti ja historiallisesti merkittävien ympäristöjen hoitoon liittyvä toiminta sekä yritys-, kaupunki- ja kuntamillöiden parantaminen.

Lisätietoja:

- Edellä ollut teksti on tiivistelmä verkkosivusta http://www.vyh.fi/aluekayt/kulttyymp/psa/kylilla/EU_hanke.htm
- Pohjois-Savon ympäristökeskus <http://www.vyh.fi/psa/psa.htm>
- Pohjois-Savon TE-keskus
- Pohjois-Savon liitto

Lähteet

Kirjallisuus

- Häkli, Seppo: Suonenjoen Kolikkoinmäki: 1920-luvulla rakennetun omakotialueen perusrakennus- ja kehittämissuunnitelma. Tampereen Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto. Tampere 1978.
- Kuopion museo: Kuopion läänin pappilat. Historiaa ja nykypäivää. Kuopio 1995.
- Museovirasto: Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Helsinki 1993.
- Museovirasto, rakennushistorian osasto: sahaiteollisuuden inventointi 1994
- Pohjois-Savon kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä: Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelma. Kuopio 1997
- Ropponen, Jari: Suonenjoen historia. Jyväskylä 1993.
- Rönty, Hannu: Suonenjoki luonnonmaantieteellisenä kokonaisuutena. Pro gradu. Helsingin yliopisto 1992.
- Suomen ympäristö: Kaavin kulttuuriympäristöohjelma. Helsinki 1998.
- Suomen ympäristö: Siuntion kulttuuriympäristöohjelma. Ympäristöministeriö - alueiden käyttö. Vantaa 1999.
- Suonenjoki-Seura: Suonne. vuosikirja 1997. Suonenjoki 1997.
- Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslaki. Kaavamerkinnot. Helsinki 2000.
- Ympäristöministeriö: Maisemanhoito. Maisema-alue työryhmän mietintö I. Helsinki 1993.

Painamattomat julkaisut

- Suonenjoen kaupunki: rakennuskulttuurin inventointi 1987-89
- Suonenjoen kaupunki: Suonenjoen arvokkaat luontokohteet 1989
- Suonenjoen kaupunki: vihersuunnitelma 2000- Suonenjoen kaupunki: ympäristöohjelma 2000
- Suonenjoen kaupunki - LT-konsultit : Suonenjoen jokialueen kehittämissuunnitelma 1986
- Turkki, Riikka: Otto- Iivari Meurmanin vaikutus Suonenjoen asemakaavaan. Lukion historian kirjoitelma 1995

Artikkelit

- Kansan Sana 28.2.1985: Iisvesi ja Kolikkoinmäki kuvassa: sahojen ääniä kaivataan
- Savon Sanomat 10.12.1989 : Meurman suunnitteli Suonenjoen toisenlaiseksi
- Savon Sanomat 1.11.1990: Kolikkoinmäen työläismuseon ongelma: 1950-luvun esineistö hävinnyt kiven koloon
- Sisä-Savon lehti 6.11.1989: Asemakatu voi hyvin

Haastattelut

- Junkkila, Ari 8.8 2000
- Peura, Inkeri 14.7. 2000

Verkkosivut

- Ahola, Teija: Kerkonkosken kulttuuriympäristön hoitosuunnitelma
<http://www.vyh.fi/aluekayt/kulttymp/psa/kylilla/rahoitus.htm>
- Artemix-kulttuurijulkaisu verkossa
<http://www.artemix.net>
- Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelma
<http://www.kulttuuripolku.net>
- Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelman täydennys, tietoa valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä ja avustuksista
<http://www.vyh.fi/psa/psa.htm>
- Rakennusperintöstrategia
<http://www.vyh.fi>

Kuvailulehti

Julkaisija	Pohjois-Savon ympäristökeskus	Julkaisuaika toukokuu 2001
Tekijä(t)	Iiris Koivula	
Julkaisun nimi	Suonenjoen keskustan ja Iisveden kulttuuriympäristö	
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut		
Tiivistelmä	Suonenjoen keskustan ja Iisveden kulttuuriympäristö on maisema-arkkitehtiylioppilas Iiris Koivulan kuvaus alueiden luonnoympäristöstä sekä kulttuuriympäristön maisemasta ja historiasta. Alueen aiemmin inventoidut kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset, niiden historia ja nykytila, on kuvattu kukin erikseen. Kuvaus kulttuuriympäristön hoidon keinoista ja tietolähteistä sekä kaupunkiympäristön kehittämisideat auttavat Suonenjoen asukkaita, yhdistyksiä, seuroja ja kaupunkia ohjelmoimaan kulttuuriympäristön hoitoa edelleen.	
Asiasanat	Kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema, rakennusperintö, kulttuuriympäristön inventointi, rakennettu kulttuuriympäristö, luonnon monimuotoisuus	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Alueelliset ympäristöjulkaisut 219	
Julkaisun teema		
Projektihankkeen nimi ja projektinnumero		
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus	
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot		
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0904-1
	Sivuja 56	Kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta 83 mk
Julkaisun myynti/ jakaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus puh. (017) 788 4763 fax. (017) 788 4764	
Julkaisun kustantaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus	
Painopaikka ja -aika	Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio 2001	

Presentationsblad

Utgivare	Norra Savolax miljöcentral	Datum maj 2001
Författare	Iiris Koivula	
Publikationens titel	Kulturmiljön i Suonenjokis centrum och på Iisvesi	
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma project		
Sammandrag	Kulturmiljön i Suonenjokis centrum och på Iisvesi är en beteckning av områdenas naturmiljö samt kulturmiljöns landskap och histori av landskapsarkitektstuderande Iiris Koivula. Byggnaderna på området som har tidigare inventerats och är kulturhistoriskt värdefulla, deras histori och nuvarande tillstånd, har beskrivits individuellt. Beskrivningen av metoder och informationskällor i kulturmiljövårdet samt utvecklingsidéer av stadsmiljön hjälper till Suonenjokibor, föreningar, sällskaper och stadens myndigheter att vidare programmera kulturmiljövårdet.	
Nyckelord	Kulturmiljö, kulturlandskap, byggnadsarv, inventering av kulturmiljö, byggd kulturomgivning, naturens mångformighet.	
Publikationsserie och nummer	Regionala miljöpublikationer 219	
Publicationens tema		
Projektets namn och nummer		
Finansär/ uppdragsgivare	Norra Savolax miljöcentral	
Organisationer i projektgruppen		
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0904-1
	Sidantal 56	Språk Finsk
	Offentlighet offentlig	Pris 83 FIM
Beställningar/ distribution	Norra Savolax miljöcentral tel +358 17 788 4763, telefax +358 17 788 4764	
Förläggare	Norra Savolax miljöcentral	
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio 2001	

Documentation page

Publisher	North Savo Regional Environment Centre	Date May 2001
Author(s)	Iiris Koivula	
Title of publication	Cultural environment of Suonenjoki centre and Iisvesi	
Parts of publication/ other project publications		
Abstract	<p>Cultural environment of Suonenjoki centre and Iisvesi is a description of the natura and the landscape and history of the cultural environment by student of landscapesarchitecture Iiris Koivula. Each inventoried building with culturehistorical significans, there history and present state, has been descript separately.</p> <p>Description of metods and sources of information and ideas for developning of townmiljieu will help the residents, companies, associations and municipals of Suonenjoki to program the treatment of cultural environment.</p>	
Keywords	Cultural environment, cultural landscape, building heritage, inventory of cultural environment, built cultural milieu, multiplicity of nature.	
Publication series and number	Regional Environment Publications 219	
Theme of publication		
Project name and number, if any		
Financier/ commissioner	North Savo Regional Environment Centre	
Project organization		
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0904-1
	No. of pages 56	Language Finnish
	Restrictions For public use	Price 83 FIM
For sale at/ distributor	North Savo Regional Environment Centre tel. +358 17 788 4763 telfax +358 17 788 4764	
Financier of publication	North Savo Regional Environment Centre	
Printing place and year	Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio 2001	